Cena 40 Kč

9 770011 232004 01

čtenář

MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

100 let od vydání prvního knihovního zákona v Československu

1
2020
ročník 72

ROZHOVOR s ministrem kultury Lubomírem Zaorálkem

Knihovna – pilíř 4.0
První PECka v českých knihovnách
Knihovny a nová směrnice EU o autorském právu
Průběh 22. kolokvia bibliografů

PRVNÍ KNIHOVNÍ ZÁKON – 100 LET

Královéhradecký kraj
- Knihovny v kraji a první knihovní zákon
- Jak to bylo v Hradci Králové
- Vliv zákona na knihovny a knihovnictví v Malých Svatoňovicích a v Úhlejově

Závěr? s. 20–22
← Hlavní studovna věhlasné Newyorské veřejné knihovny
Foto: Klára Rösslerová

Knihovna – pilíř 4.0 s. 7–10
↓ Zahajovací projev Zoji Kučerové, ředitelky Knihovny V. Štecha ve Slaném, na konferenci o roli veřejných knihoven v průmyslu 4.0
Foto: archiv Knihovny V. Štecha ve Slaném

První PECka v českých knihovnách s. 18–19
↓ Kmotři PECky přestřihují pásku při jejím slavnostním otevření 19. 6. 2019; zprava: Jaroslav Faltýn (ředitel odboru vzdělávání MŠMT), Jitka Sachetová (radní pro kulturu Ústeckého kraje), prof. Pavel Doulík (prorektor UJEP) a Jana Zapletalová (náměstkyně Národního ústavu pro vzdělávání), která se, bohužel, nevešla do záběru; v pozadí Jana Linhartová, ředitelka SVK v Ústí n. Labem
Foto: archiv SVK v Ústí n. Labem

Co listopad 1989 českým knihovnám dal a vzal s. 23–27
↑ B. Stoklasová také v USA v roce 1992 poznávala u nás tehdy ještě nepříliš známý svátek Halloween
Foto: archiv B. Stoklasové

Když o zážitky není nouze s. 36–38
← J. W. Procházka v MěK Komenského v Novém Městě n. Metují

K. Smolíková v MěK Dobruška →

Foto: archiv J. W. Procházky a K. Smolíkové

čtenář MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY **1** | 2020 | ročník 72

OBSAH

Rozhovor s PhDr. Lubomírem Zaorálkem, ministrem kultury
3__ Blýskání na lepší časy | Jaroslav Císař

Využití nových technologií
7__ Knihovna – pilíř 4.0 | Miloslav Nič

Události
10__ Pole veřejných knihoven v průmyslu 4.0 | Naděžda Čížková
12__ Přivést čtenáře k myšlenkám (o průběhu 22. kolokvia bibliografů) | Jiří Mika

Právní hlídka
15__ Co mohou knihovny očekávat od nové směrnice EU o autorském právu? (1. část) | Zdeněk Matušík

Inspirace
18__ První PECka v českých knihovnách | Jana Linhartová

Stáže v zahraničí
20__ Závěr? | Jan Kamenický

Listopad 1989 v knihovnictví
23__ Co listopad 1989 českým knihovnám dal a vzal (část 2: Létání vysoko) | Bohdana Stoklasová

Knihovníci a ex libris
28__ Knihovníci a ex libris (9. část) **– Královéhradecký kraj** | Květa Cempírková

První knihovní zákon – 100 let
29__ Knihovny v Královéhradeckém kraji a první knihovní zákon | Alena Součková
31__ Jak to bylo v Hradci Králové | Iva Košťálová
32__ Knihovna „U Studánky" v Malých Svatoňovicích | Hana Kozúbková
34__ Místní knihovna v Úhlejově | Daniela Valentová
35__ Psalo se jinde | Renáta Salátová

Knihovnický cestopis aneb Walkerovi na cestách po knihovnách (12. část)
36__ Když o zážitky není nouze | Jiří W. Procházka a Klára Smolíková
39__ Ze světa | Roman Giebisch
40__ Literární výročí Únor | Milan Valden

Popiska k titulní straně obálky:
Budova bývalého Záložního úvěrního ústavu v Tomkově ulici, v letech 1939–2013 sídlo současné Knihovny města Hradce Králové

Foto: archiv Knihovny města Hradce Králové

ELEKTRONICKÁ VERZE A ARCHIV ČTENÁŘE — **https://ctenar.svkkl.cz**

CONTENTS

TInterview with Lubomír Zaorálek, Minister of Culture
3_ A sign of better things to come | *Jaroslav Císař*
Using new technologies
7_ Libraries – pillar 4.0 | *Miloslav Nič*
Events
10_ The public libraries field in industry 4.0 | *Naděžda Čížková*
12_ Taking readers towards new ideas (on proceedings at the 22nd Bibliography Colloquium) | *Jiří Mika*
Legal column
15_ What can libraries expect from the new EU Directive on copyright? (Part 1) | *Zdeněk Matušík*
Inspiration
18_ First Advisory and Educational Centre in Czech libraries | *Jana Linhartová*
Educational trips abroad
20_ Conclusion? | *Jan Kamenický*
November 1989 in the world of libraries
23_ What November 1989 meant for Czech libraries (Part 2: Flying high) | *Bohdana Stoklasová*
Librarians and ex libris
28_ Librarians and ex libris (Part 9) – Hradec Králové region | *Květa Cempírková*
First Libraries Act – centenary
29_ Libraries in the Hradec Králové region and the First Libraries Act | *Alena Součková*
31_ How it was in Hradec Králové | *Iva Košťálová*
32_ "The Library at the Well" in Malé Svatoňovice | *Hana Kozúbková*
34_ The local library in Úhlejov | *Daniela Valentová*
35_ **Written elsewhere** | *Renáta Salátová*
Libraries travelogue: Walkers' travels around libraries (Part 12)
36_ When there's no lack of experiences | *Jiří W. Procházka and Klára Smolíková*
39_ **From the World** | *Roman Giebisch*
40_ **Literary anniversaries** February | *Milan Valden*

INHALT

Gespräch mit PhDr. Lubomír Zaorálek, dem Kulturminister
3_ Bessere Tage kommen | *Jaroslav Císař*
Benutzung der neuen Technologien
7_ Bibliothek – Pfeiler 4.0 | *Miloslav Nič*
Ereignisse
10_ Feld der öffentlichen Bibliotheken in der Industrie 4.0 | *Naděžda Čížková*
12_ Wie kann man Leser zu Gedanken bringen (über den Lauf des 22. Bibliografie Kolloquiums) | *Jiří Mika*
Rechtswache
15_ Was können Bibliotheken von der neuen EU Direktive über das Urheberrecht erwarten (1. Teil) | *Zdeněk Matušík*
Inspiration
18_ Erste PEC in tschechischen Bibliotheken | *Jana Linhartová*
Studienaufenthalt im Ausland
20_ Schluss? | *Jan Kamenický*
November 1989 in der Bibliothekslehre
23_ Was hat der November 1989 den tschechischen Bibliotheken gegeben und was hat er abgenommen (2 Teil: Fliegen hoch) | *Bohdana Stoklasová*
Bibliothekare und Exlibris
28_ Bibliothekare und Exlibris (9. Teil) – Hradec Králové Region | *Květa Cempírková*
Das erste Buchgesetz – 100 Jahre
29_ Bibliotheken im Hradec Králové Region und das erste Buchgesetz | *Alena Součková*
31_ Wie war es in Hradec Králové | *Iva Košťálová*
32_ Bibliothek „Beim Brunnen" in Malé Svatoňovice | *Hana Kozúbková*
34_ Lokalbibliothek in Úhlejov | *Daniela Valentová*
35_ **Es wurde woanders geschrieben** | *Renáta Salátová*
Ein bibliothekarischer Reisebericht oder Wolkers auf Reisen durch Bibliotheken (12. Teil)
36_ Wenn es genug Erlebnisse gibt | *Jiří W. Procházka und Klára Smolíková*
39_ **Aus der Welt** | *Roman Giebisch*
40_ **Literarische Jahrestage** Februar | *Milan Valden*

OD REDAKČNÍHO STOLU

Rozloučení na uvítanou

Hledím na sloupeček čísel posledních dvou ročníků časopisu, a tak jsem si neodpustil použít tento protimluv. Koncem předminulého roku jsem se mentálně rozloučil se stým výročím vzniku Československa a sedmdesátým ročníkem *Čtenáře*; loni jsem se pro změnu za pomoci mnohých z vás pustil do připomenutí stého výročí vydání prvního knihovního zákona u nás. I to ale bude mít už v dohledné době svůj konec – v březnu (po Královéhradeckém kraji přijdou ještě na řadu Karlovarský a Pardubický...). Ze srdce mi spadl kámen, když jsem koncem minulého roku obdržel poslední příspěvky a poslední výlovy historických fotek z obecních kronik a archivů. Bez vašeho přičinění by se rozhodně takový chvályhodný projekt nepodařilo dotáhnout do konce. Ještě jednou díky všem, kteří přiložili pomocnou ruku!

Už v létě 2019 jsem však přemítal, čím navázat, a to nejlépe úplným protikladem. S pomocí redakční rady postupně vykrystalizoval projekt představování novostaveb a nově rekonstruovaných budov pro knihovny, které u nás vznikly za poslední desetiletí. Tipy mi i za přispění Metodického centra pro rekonstrukci a výstavbu knihoven při MZK utěšeně přibývaly, takže rubrika pokryje i rok 2021… Na tomto místě však zdůrazňuji, že nic není definitivně stanoveno, a tak uvítám i další upozornění na nové krásné a účelné budovy knihoven, jež postupně ozdobí obálky dalších čísel *Čtenáře*… Jen jsem si k tomu ještě načrtl podpůrnou osnovu, aby všechny příspěvky měly určitou srovnatelnou strukturu. Osobní zkušenosti a specifika, za kterých se o daných stavbách či rekonstrukcích rozhodlo, jak vznikaly, co patřilo k doprovodným jevům aj., budou jen těmi pověstnými třešinkami na dortu 72. a 73. ročníku časopisu.

Už mi mnoho místa k představení obsahu čísla nezbývá, ale přesto zvýrazním alespoň inspirační texty: vytvoření poradenského a edukačního centra pro neformální vzdělávání, knihovny jako pilíř průmyslu 4.0 a nová směrnice EU a možnosti knihoven pracovat s novými médii jistě ovlivní činnost knihoven v nejbližší budoucnosti. Poprvé za dobu existence časopisu se na jeho stránkách objevuje rozhovor s ministrem kultury.

Loučení s jedním nastartovaným úkolem a zahájení nového provází snad celou moji dosavadní profesní kariéru. A vždy mě to znovu nakoplo a obohatilo. Doufám, že se opět rádi začtete do stránek časopisu i během kulatého letopočtu 2020, kdy si budeme mj. připomínat i výročí Karla Čapka, Boženy Němcové, Karla Jaromíra Erbena, Oty Pavla nebo Jana Ámose Komenského, abych se aspoň na chvíli vrátil ke klasické náplni knihovnické práce…

JAROSLAV CÍSAŘ

čtenář MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

1 | 2020 | ročník 72

Středočeský kraj

Vydává:
Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace Středočeského kraje,
ul. Generála Klapálka 1641, 272 01 Kladno

Evid. č. časopisu MK ČR E 485
ISSN 0011-2321 (Print) ISSN 1805-4064 (Online)
Šéfredaktor: PhDr. Jaroslav Císař
Redaktorka: PhDr. Pavla Vlková
Grafická úprava a sazba: Kateřina Bobková

Sídlo redakce (příjem inzerce a objednávky na předplatné):
Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
příspěvková organizace, Gen. Klapálka 1641,
272 01 Kladno
tel.: 312 813 154
e-mail: ctenar@svkkl.cz (Jaroslav Císař)
e-mail: ctenar.vlkova@svkkl.cz (Pavla Vlková)

Redakční rada: PhDr. Radek Liška (předseda),
Mgr. Svatomíra Fojtová, Mgr. Zlata Houšková,
Mgr. Veronika Hyblerová Trachtová,
Mgr. Martina Košanová, Mgr. Petra Miturová,
PhDr. Vít Richter, PhDr. Klára Rösslerová, Ph.D.,
PhDr. Renáta Salátová

Tisk: Calamarus, s. r. o., Pod Táborem 54/10,
199 00 Praha 9

Distribuce:
Rozesílání časopisu zajišťuje
SEND Předplatné, spol. s r. o., Ve Žlíbku 1800/77,
hala A3, 193 00 Praha 9 - Horní Počernice,
tel.: 602 514 779, e-mail: martina@send.cz
Rozšiřují též společnosti holdingu PNS a. s. –
drobný prodej; MONITOR CZ, s. r. o.;
SUWECO CZ, spol. s r. o.
Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím poštovní přepravy Praha čj. 1371/1994
ze dne 20. 6. 1994.
Podávání novinových zásilek bylo povoleno
Českou poštou s. p. OZSeč Ústí nad Labem
dne 21. 1. 1998. j. zn. P-327/98.
Cena jednoho čísla 40 Kč, roční předplatné 460 Kč
(dvojčíslo 60 Kč).

Předplatné pro Slovensko: Heršlová Dana,
L. K. Permanent, spol. s r. o., pošt. schránka 4,
834 14 Bratislava 34, tel.: 00421-02 49 111 203,
e-mail: herslova@lkpermanent.sk
Cena jednoho čísla 2 €, roční předplatné 22,67 €
(dvojčíslo 2,67 €)

Časopis vychází s podporou dotace z programu MK ČR
Knihovna 21. století. Vydavatel si vyhrazuje právo
zveřejnit publikované materiály i na internetu.

Číslo odevzdáno k tisku 13. 1. 2020.
Číslo vyšlo 20. 1. 2020.
Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Rozhovor **s PhDr. Lubomírem Zaorálkem**, ministrem kultury

Blýskání na lepší časy

Foto: tiskové oddělení kanceláře ministra

Lubomír Zaorálek byl na konci srpna 2019 jmenován novým ministrem kultury. Nepsaná stodenní lhůta ve funkci tedy uplynula, a tak mu redakce časopisu *Čtenář* položila otázky týkající se především oblasti knihovnictví. Kulturní veřejnost od nového ministra právem očekávala stabilizaci resortu a nápravu kontroverzních kroků jeho předchůdce Antonína Staňka. V případě Ústřední knihovnické rady byla již náprava zjednána. Vedle toho si nový ministr a zkušený politik sám vytkl za cíl zlepšit platovou situaci pracovníků v kultuře.

- → V průběhu probíhajících rozsáhlých investičních akcí, tj. revitalizace Klementina plus rekonstrukce a výstavby depozitářů v Hostivaři, se ukazuje, jak je obtížné sladit nároky památkové péče s odpovídajícími podmínkami poskytování moderních knihovnických služeb.
- → Pokud legislativní proces půjde dobře, a věřím, že půjde, pak vybrané knihovny budou získávat elektronické dokumenty, budou je uchovávat a budou je též zpřístupňovat, byť prozatím v omezené míře.
- → Ministerstvo kultury bude usilovat o změnu dlouhodobého pohledu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na knihovny, o to, aby byly konečně akceptovány jako instituce poskytující neformální a celoživotní vzdělávání.

Blahopřeji ke jmenování do nové funkce. Byť je resort kultury zdánlivě snadnou a poklidnou oblastí, opak je asi pravdou… Četl jsem v poslední době několik vašich vyjádření, ve kterých jste si stýskal nad současným chodem ministerstva a prací jeho úředníků. Jaké kroky ke zlepšení tohoto stavu hodláte učinit?

Ministerstvo kultury si zvyklo na to, že je na chvostu, že je outsider v porovnání s ostatními ministerstvy. Má po všech těch letech malou prestiž. Bohužel. Ke zlepšení chodu úřadu neexistuje snadná cesta. Ministerstvo si nejprve musí projít zápasem o uznání a v tomto zápase musí uspět. Pak teprve si lidé, kteří v něm pracují, plně uvědomí, že není žádná ostuda v něm pracovat – a že je důležité pro něj pracovat. Byl bych rád, aby pode mnou ministerstvo nakročilo k tomu, stát se ministerstvem „silovým“. Vždyť s čím můžeme ve světě uspět? Není to film, literatura, hudba?

Budu se striktně držet oblasti knihoven, kde podle mě už řadu let dříme několik palčivých problémů k řešení. Začnu asi tím největším a nejviditelnějším, rekonstrukcí Klementina a novou stavbou Národní knihovny ČR. Rekonstrukce Klementina je po deseti letech sotva v polovině. Potvrzuje se, že národní kulturní památku nelze proměnit na národní knihovnu 21. století. Jak bude ministerstvo dále postupovat? Uvažujete o novostavbě pro tuto knihovnu?

Otázka nové budovy pro Národní knihovnu ČR se objevuje periodicky již od druhé poloviny 19. století. Rád bych její řešení otevřel i na vládní úrovni. Ostatně i stávající státní kulturní politika pamatovala na to, že je třeba vyhodnotit efektivitu revitalizace Klementina a depozitářů Národní knihovny ČR a ověřit otázku výstavby nové budovy. V průběhu probíhajících rozsáhlých investičních akcí, tj. revitalizace Klementina plus rekonstrukce a výstavby depozitářů v Hostivaři, se ukazuje, jak je obtížné sladit nároky památkové péče s odpovídajícími podmínkami poskytování moderních knihovnických služeb.

Národní knihovna ČR se dostala do nebezpečně podobného krizového stavu jako na počátku devadesátých let minulého století. Devět set tisíc svazků nově pořízených knih i starších fondů je dnes po zpracování uloženo v bednách, a tak nedostupných. Když odhlédnu od obrovské ekonomické ztráty, případnými přístavbami dalších a dalších depozitářů při existující konzervační funkci Národní knihovny ČR se zásadní problém nevyřeší…
Viz předchozí odpověď. Byť je řešení otázky novostavby otázkou budoucnosti, jako optimální vidím pro Národní knihovnu trojúhelník lokací: Klementinum jako kulturně společenské centrum + nová budova s fondy domácí i zahraniční literatury + depozitáře v Hostivaři jako centrum péče o novodobé knihovní fondy, sloužící knihovnám celého systému.

V posledních desetiletích vzniká stále větší množství elektronických knih a časopisů, internet se stal mohutným informačním zdrojem. Národní knihovna už více než deset let usiluje o novelizaci legislativy povinného výtisku, aby se cíleně shromažďovaly, zpracovávaly a uchovávaly digitální dokumenty. Nyní je konečně připravena tzv. trojnovela, která by měla přinést legislativní řešení. Vnímáte to jako prioritu?
Ano, samozřejmě tak připravenou novelizaci plně vnímám. Obdobný návrh byl zpracován již před třemi lety, vláda jej schválila v lednu 2017, ale již nestihl projít celým legislativním procesem. Současný návrh zahrnuje novelizaci tří právních předpisů, a sice knihovního zákona, zákona o neperiodických publikacích a tiskového zákona, který v roce 2017 nebyl zahrnut. Ten nyní schválila vláda. Je výsledkem konsensu vlastně tří stran: Ministerstva kultury, knihoven a vydavatelské obce. Je to křehký konsensus, ale podařilo se jej dosáhnout. Pokud legislativní proces půjde dobře, a věřím, že půjde, pak vybrané knihovny budou získávat elektronické dokumenty, budou je uchovávat a budou je též zpřístupňovat, byť prozatím v omezené míře.

Dlouhodobou prioritou Ministerstva kultury je ochrana kulturních památek. Digitální dokumenty jsou nedílnou součástí kulturního a vědeckého dědictví a jeho význam stále roste. Národní knihovna nemá vybudovanou technickou infrastrukturu pro příjem a dlouhodobé uchování digitálních dokumentů, chybí personální kapacity. Dostane se tato oblast také mezi priority vašeho ministerstva?
Význam digitálních dokumentů plně vnímám. Vznešeně řečeno, tyto dokumenty jsou nedílnou součástí kulturního dědictví a knihovny musí mít právní nástroj, jak tyto dokumenty získávat, uchovávat a též zpřístupňovat. To si samozřejmě vyžádá určité náklady. V odpovědi na předchozí otázku jsem hovořil o elektronických publikacích, o jejich uchovávání a zpřístupňování. Věřím, že se podaří navýšit rozpočtové prostředky Ministerstva kultury s určením právě pro naplnění tzv. trojnovely tak, aby nová právní úprava byla plně funkční. Nemyslím samozřejmě funkčnost ve smyslu právním, ale funkčnost ve smyslu technickém: aby Národní knihovna byla vybavena po stránce technické i po stránce personální.

Budoucnost veřejných knihoven spočívá v rozšíření jejich funkcí jako informačních, vzdělávacích, kulturních a komunitních center. Z tohoto hlediska je nezbytné investovat do modernizace a rozšíření jejich prostor a do výstavby nových knihoven. V současné době se připravují priority pro využití strukturálních fondů EU. Bude ministerstvo usilovat o to, aby se také knihovny mohly ucházet o tuto podporu?

V současné době probíhá příprava programového období 2021–2027 a ve fázi připomínek členů přípravného výboru Integrovaného regionálního operačního programu 2021–2027 je programový dokument Integrovaného regionálního operačního programu 2021–2027, kde je podpora oblasti knihoven řešena ve Specifickém cíli 5.2: Podpora integrovaného, sociálního, hospodářského a environmentálního rozvoje a kulturního dědictví, cestovního ruchu a bezpečnosti v městských oblastech především podporou ve formě modernizace péče o knihovní fondy, technického zázemí a doprovodných informačních služeb. Mezi podporované aktivity směřující k naplnění tohoto cíle patří revitalizace, odborná infrastruktura a vybavení pro činnost kulturních památek, muzeí a knihoven přispívající k ochraně kulturního dědictví – revitalizace památek, expozice, depozitáře, technická zázemí, návštěvnická centra, restaurování, vybavení pro konzervaci a restaurování, evidence a dokumentace sbírkových fondů, včetně zařízení pro digitalizaci a aplikační software a další. Ministerstvo kultury spolupracuje s Ministerstvem pro místní rozvoj a usiluje o to, aby byla mimo jiné oblast knihoven podporována; např. jsme pro Ministerstvo pro místní rozvoj zpracovali seznam základních knihoven se specializovaným fondem a „překvalifikovaných" knihoven z jiných kategorií jakožto potenciálních příjemců budoucích výzev. Bohužel, specifický cíl 5.2 není pro programové období 2021–2027 prioritou, aktuálně plánovaná alokace je pouhých 7 % celkové alokace Integrovaného regionálního operačního programu. Nicméně upřednostňování aktivit a finanční alokace je stále předmětem vyjednávání.

Veřejné knihovny jsou přirozenou součástí vzdělávacího systému, spolupracují se školami a jsou nenahraditelné v podpoře čtenářské gramotnosti. Současně tvoří rozsáhlou síť, která nabízí různé formy neformálního vzdělávání. Dlouhodobě se ale nedaří navázat spolupráci mezi Ministerstvem kultury a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Budete usilovat o to, aby vznikla platforma pro vzájemnou spolupráci?
Zdá se, že se začíná blýskat na lepší časy. Loni vznikla expertní skupina, jejímiž členy jsou zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva kultury a Unie zaměstnavatelských svazů. Tato expertní skupina by se právě touto informační a koordinační platformou mezi oběma rezorty mohla stát, neboť se zabývá spoluprací škol, školských zařízení a knihoven, také muzeí, galerií či oblastí živého umění a aktuálním tématem čtenářské, informační a mediální gramotnosti. V jejím rámci bude Ministerstvo kultury usilovat o změnu dlouhodobého pohledu MŠMT na knihovny, o to, aby byly konečně akceptovány jako instituce poskytující neformální a celoživotní vzdělávání. Knihovnám by se tím otevřely možnosti financování v rámci připravovaných operačních programů MŠMT (strukturálních fondů) na následující období. K dalším námětům, jimiž by bylo vhodné se zabývat, patří např. problematika přístupu k elektronickým informačním zdrojům v rámci CzechELib, systému pro jejich nákup a zpřístupňování, který je určen vysokým školám, ústavům Akademie věd ČR, ale i knihovnám. Platforma by rovněž mohla sloužit pro identifikování potřeb na vytvoření nových dotačních programů v oblasti meziresortní spolupráce. Např. Svaz českých knihkupců a nakladatelů navrhuje zavedení zvláštního dotačního titulu MŠMT na podporu vydávání edukativních knih pro děti a mládež a projektu na podporu nákupů knih do školních knihoven – podobně jako v gesci Ministerstva kultury existují projekty *Česká knihovna* nebo *Doplňování cizojazyčné literatury do fondů knihoven*.

Ministerstvo kultury uděluje v současnosti rozmanité granty na podporu činnosti knihoven, ostatně i časopis *Čtenář* vychází s podporou vašeho ministerstva. Chystáte v této oblasti nějaké změny nebo inovace?
Ministerstvo kultury každoročně vyhodnocuje připomínky odborné veřejnosti, z nichž vychází při úpravách dotačních programů. Stejně tak je tomu v oblasti literatury a knihoven. Pokud jde o program Veřejné informační služby knihoven (VISK), v posledních letech dochází k zásadnější proměně jeho podprogramu VISK 2 – Mimoškolní vzdělávání knihovníků. Již v letošním roce byl podprogram rozšířen o podporu rozvoje digitálních kompetencí v knihovnách a velmi potřebnou

oblast rekvalifikačního vzdělávání podle Národní soustavy kvalifikací (NSK). Od příštího roku bude VISK 2 obohacen o podporu práce s volně dostupnými softwarovými nástroji, kurzy určené na prohlubování odborných způsobilostí podle NSK, kurzy pedagogického minima pro knihovníky a lektorské a prezentační dovednosti. V souvislosti s připravovanou aktualizací *Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027*, která postaví před knihovny nové úkoly, bude pravděpodobně čekat celý program VISK větší revize, která se možná promítne i do nového rozdělení tematických podprogramů. Grantový okruh Knihovna 21. století je standardně zaměřen na podporu práce s národnostními menšinami a integraci cizinců, na všeobecnou dostupnost knihovnických služeb pro občany se zdravotním postižením a kulturní, výchovnou a vzdělávací činnost v knihovnách. Od roku 2020 zde bude nově umožněna podpora open air akcí v rámci práce s národnostními menšinami, podpora kulturních aktivit pro občany se zdravotním postižením, projektů pro seniory a akcí spojených s regionální historií.

V současnosti veřejnost vnímá potřebu zastřešení akcí na podporu čtenářské gramotnosti a čtení a jejich koordinace. Ministerstvo kultury podporuje dlouhodobě rozvoj čtenářství právě prostřednictvím Knihovny 21. století nebo v rámci jiných dotačních titulů; jde například o akce *Celé Česko čte dětem*, *Rosteme s knihou* aj. Národní knihovna ČR za podpory Ministerstva kultury pravidelně provádí reprezentativní čtenářské průzkumy. Naposledy byl v roce 2017 s dotační podporou podprogramu VISK 1 uskutečněn rozsáhlý sociologický průzkum četby u dětí a mládeže, o rok později sociologický čtenářský průzkum dospělé populace. V dlouhodobějším horizontu lze uvažovat o vytvoření nového národního programu podpory čtenářství, vše bude samozřejmě záležet na rozpočtových možnostech našeho ministerstva. Rozpracování záměru včetně možných finančních dopadů a příprava programu by tak mohly být diskutovány právě v rámci již zmíněné expertní skupiny, neboť toto téma přísluší stejnou měrou jak Ministerstvu kultury, tak MŠMT.

Nedávno jste v České televizi vyjádřil názor, že platy pracovníků v kultuře jsou na nízké úrovni, což se týká v neposlední řadě i pracovníků knihoven. Jakou navrhujete cestu či strategii, aby se narovnala i tato nesrovnalost?
Vláda přijala vládní nařízení, kterým se od 1. ledna zvyšují platy zaměstnanců ve veřejné správě, tedy i knihovníkům, pracovníkům divadel nebo hudebníkům, jinými slovy – těm nejhůře placeným zaměstnancům v kulturních zařízeních. Jde o částku 1500 korun, ale v souvislosti se zrušením tabulek se bude reálné navýšení pohybovat mezi dvěma a dvěma a půl tisíci korun. Chtěl bych tyto špatně placené profese, které často vykonávají absolventi vysokých škol, postupně dostat na úroveň učitelů. To je ale cíl, nepůjde to ze dne na den.

Uvažujete o tom, že budete spolupracovat s profesními knihovnickými organizacemi (SKIP, SDRUK) a s Ústřední knihovnickou radou při určování bolavých míst oboru a navrhování jejich řešení? Knihovny jsou zvláště v regionech mnohdy jedinými kulturními institucemi a postupně se mění v souladu s vývojem v zahraničí na komunitní centra…
Samozřejmě očekávám, že Ústřední knihovnická rada jako můj poradní orgán mi bude nápomocna při identifikování „bolavých míst" knihovnictví, jak to ostatně vyplývá z jejích stanov, které jsem aktualizoval počátkem září minulého roku. A nejen při identifikování, ale zejména při návrzích možných řešení. Předpokládám, že se tyto návrhy promítnou do výše zmíněné aktualizace *Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027*. Co se týče dalších profesních organizací, jejich předsedové jsou členy Ústřední knihovnické rady, tudíž jejím prostřednictvím bude, přepokládám, probíhat i tato spolupráce.

Pane ministře, děkuji vám za rozhovor. Držím vám palce, aby se podařilo uskutečnit náročné, ambiciózní a sympatické cíle, které jste si předsevzal. Předpokládám, že vám v tom knihovnická veřejnost bude nápomocna.

JAROSLAV CÍSAŘ | *ctenar@svkkl.cz*

Knihovna – **pilíř 4.0**
(role veřejných knihoven v průmyslu 4.0)

Stojíme na prahu nové průmyslové revoluce. Nebo spíše tato revoluce již začala, jen si lidé ještě plně neuvědomují, jak významné změny mohou v blízké budoucnosti očekávat. Nové technologie spojené s průmyslem 4.0 představují pro veřejné knihovny velkou hrozbu, ale i příležitost. Autor příspěvku je radním města Slaný.

Foto: archiv Knihovny V Štecha ve Slaném

Z vystoupení Martina Hrabánka, starosty města Slaný

Šanci uspět mají zejména knihovny, které si uvědomují, že jejich budoucnost je spjata s poskytováním služeb, kterých si jejich zřizovatel cení. Zaručeným receptem je sázka na rozvoj knihovny jako místa setkávání a zdroje cenných rad, tedy komunitního centra s přidanou hodnotou klasických i moderních knihovnických služeb. Ve Slaném máme velké štěstí, že pod vedením ředitelky Zoji Kučerové taková veřejná knihovna existuje, o čemž svědčí přes 300 akcí organizovaných knihovnou v roce 2018. Pokud jsou za knihovnu vidět výsledky, pak je příprava na budoucnost mnohem snazší.

Dovolte mi, abych se představil

Po minulých volbách jsem se stal slánským radním zodpovědným za činnost knihovny a v paní ředitelce jsem nalezl ideálního partnera pro smělé plány. Nikdy jsem nepatřil ke knihovnické komunitě, ale desítky let s knihovnami spolupracuji. Původním vzděláním jsem organický chemik s doktorátem z University of London, založil jsem studijní obor Chemická informatika na VŠCHT Praha, dvacet let se věnuji XML technologiím a dodnes je přednáším na Fakultě informačních technologií ČVUT. S bývalými studenty jsme založili firmu, která se úspěšně rozvíjí v oblastech vědecké informatiky, chemické legislativy a intelektuálního vlastnictví. Před pětadvaceti lety jsem začal spolupracovat s knihovnou a vydavatelstvím VŠCHT a o několik let později i s Národní technickou knihovnou. Patnáct let jsem také členem redakční rady Terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV).

Co předcházelo

Když jsem na podzim 2018 přišel za paní ředitelkou se svými představami o rozvoji naší knihovny, ve kterých padala slova jako průmysl 4.0, virtuální realita, 3D tisk nebo centrum vzdělávání pro všechny generace, nebyl jsem odkázán do patřičných mezí, které vytyčují stereotypy o knihovnících, ale naopak jsem se setkal s velkým porozuměním a spřízněnou myslí. Jedním z nápadů bylo uspořádat konferenci, na které by se sešli progresivní čeští knihovníci, zástupci akademické i soukromé sféry, ale také představitelé měst a společně se zamysleli nad rolí veřejných knihoven v nové době.

Společné zamyšlení ovšem nemá velký význam, pokud není součástí dlouhodobější koncepce. Praktickým cílem konference bylo zahájit

cestu k podnikatelskému plánu pro české knihovnictví v oblasti průmyslu 4.0. V českém prostředí pojem podnikatelský plán často vyvolává nedorozumění, protože jej lidé vnímají jako pojem pocházející ze soukromého podnikání, který do veřejného sektoru nepatří. Podnikatelské plány však ve světě využívají všechny typy organizací – od velkých podniků po malé neziskovky – a samozřejmě i veřejnoprávní instituce typu knihoven.

Ve středu 16. října 2019 se vize stala realitou a do Slaného přijela stovka knihovníků, vysokoškolských pedagogů i starostů, aby se zúčastnili konference *Knihovna – Pilíř 4.0 – role veřejných knihoven v průmyslu 4.0*. Řečníky jsem předem vyzýval, aby se nebáli být kontroverzní, a s potěšením mohu konstatovat, že výzvu vyslyšeli.

Krátce se zastavím u pojmu průmysl 4.0. Synergicky propojuje několik technologií, které se paralelně vyvíjely několik desetiletí a nyní v masovém měřítku přecházejí do praktického využití, tedy zejména umělou inteligenci, robotizaci a internet věcí. Očekávaný dopad průmyslu 4.0 je ale mnohem širší a neomezuje se na výrobu. Jeho nástup bude mít zásadní sociální dopady, protože způsobí velké změny ve struktuře zaměstnanosti, a tak ovlivní chod celé společnosti. Masový nástup internetu před dvaceti lety přinesl převratné změny, které nikdo nepředpokládal. Obdobná překvapení nás čekají i při nástupu průmyslu 4.0. Můžeme si být ale jistí, že knihovnictví bude zasaženo obzvláště hluboce.

Průběh konference

Od příštího měsíce začne v časopise *Čtenář* vycházet série článků zaměřených na různé oblasti, o kterých se na konferenci diskutovalo. V příspěvcích se budu věnovat jednotlivým tématům soustavně, a tak se nyní přidržím chronologického průběhu, který poslouží k úvodnímu představení některých myšlenek.

Konferenci zahájila **Zoja Kučerová**, ředitelka Knihovny V. Štecha ve Slaném a spoluorganizátorka konference, a po krátkém přivítání představila moderátora konference, Jaroslava Císaře, šéfredaktora časopisu *Čtenář*. Na ni s přivítáním navázal **Martin Hrabánek**, starosta Slaného, který na sebe prozradil, že v knihovně vyrůstal, protože jeho maminka byla knihovnice. Posledním vítajícím jsem byl já, a abych dostál své výzvě k nastolení kontroverzních témat, vystoupil jsem s tezí, že díky společenskému a technologickému pokroku nereformované veřejné knihovny mohou do deseti let z měst zmizet.

— *Popis situace*

Prvním řečníkem byl **Vít Richter**, ředitel Knihovnického institutu Národní knihovny ČR a staronový předseda Ústřední knihovnické rady. Ve své přednášce ukázal, jak se během let mění role knihoven, jak některé její role zanikají a objevují se nové. Upozornil, že stejné procesy probíhají i nyní, ale že je možné počítat s několika konstantami. Lidé budou i v budoucnu číst, celý život se budou vzdělávat, budou mít potřebu žít ve fyzickém světě a setkávat se. Svět informací bude mohutnější a složitější. Smysl knihovny jako poskytovatele informací bude klesat a stoupat její význam jako instituce sociální a jako instituce podporující vzdělávání a v této podobě se knihovny o budoucnost obávat nemusejí.

Richard Papík, vysokoškolský pedagog a informační specialista, zastával názor, že síť knihoven přináší naději jako obrana společnosti proti nerovnosti. Přístup k informacím je zásadním ekonomickým faktorem a svým zprostředkováním informací každému ovlivňují knihovny konkurenceschopnost státu. Příliš se měnit nemusejí a měly by se držet osvědčeného přístupu.

Vedoucí městské knihovny v Roztokách **Michal Špaček** přinesl pohled z malé městské knihovny. Když má knihovna dva zaměstnance, musí její zaměstnanci dělat všechno. Každá práce, kterou převezme stroj, ušetří čas na opravdu důležité věci, které stroj dělat nemůže. Knihovny se musejí přizpůsobit světu, ale také si mohou vychovat uživatele, kteří dokážou plně využívat nabízených služeb. Knihovny nabízejí vzácný prostor pro dnešní děti, kde jejich aktivity neřídí dospělý, pokud zachovávají základní pravidla.

— *Produkty a služby*

Martin Svoboda, ředitel Národní technické knihovny (NTK), přiblížil genezi nových rolí NTK a zdůraznil rychlost změn. Před deseti lety měly VŠCHT Praha a Ústav organické chemie a biochemie Akademie věd ČR vlastní knihovny, dnes jsou obě součástí NTK a o výhodnosti spolupráce nikdo nepochybuje. Tehdejší Státní technická knihovna zela prázdnotou, nová budova NTK praská ve švech. Knihovna by měla hlavně sloužit, a na tom není nic špatného. Knihovny jsou jediným organizovaným poskytovatelem celoživotního vzdělávání a jejich role bude dále stoupat.

Petra Martincová, koordinátorka 3D tisku v Městské knihovně v Praze, představila, jakou roli mohou hrát veřejné knihovny při přiblížení moderních technologií. O služby 3D tiskárny je značný zájem. Na základě získaných zkušeností knihovna plánuje tuto aktivitu výrazně rozšířit.

Martin Bukáček, ředitel vztahů se školami a komunitní šaman česko-amerických firem Corinth a Lifeliqe, představil spolupráci komerčního a veřejného sektoru v oblasti virtuální reality. Původně české společnosti zatím spolupracují se školami a knihovnami v USA, kde dosáhly značných úspěchů. Uzavřely smlouvu se státem Nevada, díky které čtenáři ze všech veřejných knihoven státu získali přístup zdarma k více než tisíci virtuálních modelů z oblasti přírodních věd, fyzikou počínaje a lidským tělem konče. O spolupráci se nyní snaží i v Čechách.

Jakub Klímek působí jako expert na otevřená a propojená data na Ministerstvu vnitra ČR a podílí se na rozvoji portálu *https://data.gov.cz/*, kde se oficiálně zpřístupňují otevřená data z veřejných zdrojů. Velkým problémem těchto dat jsou nekvalitní metadata. Právě spolupráce s knihovnickou komunitou by významně napomohla zvýšit jejich využitelnost. Přednášející doufá, že se takovou spolupráci podaří navázat.

— *Marketing*

Rut Bízková, bývalá předsedkyně Technologické agentury České republiky a ministryně životního prostředí, je v současnosti hlavní řešitelkou projektu *Strategický rámec Svazu měst a obcí v oblasti Smart City*. Projekt se chýlí ke konci a vychází z něj pozitivní zpráva: knihovny jsou potřeba, zejména v roli komunitního centra. Její příspěvek zařadil knihovny do mnohem širších souvislostí, a to nejen v tematickém, ale i časovému horizontu. I pro knihovny platí: nemyslete jen na současnost a blízkou budoucnost, ale i na to, co bude za nějakou chvíli.

Jiří Jirát, vedoucí oddělení licenční jednotky projektu CzechELib, se podělil o své zkušenosti vysokoškolského pedagoga na technické univerzitě. Základní branou studentů do světa informací je Google, a to se týká i informačních zdrojů, které nabízí knihovna. Studenti i přes veškerou snahu pedagoga nevyužívají katalogy knihoven – jakkoliv propojené. Pokud zdroj na Google najdou, rádi ho použijí, je ovšem náročné jim nějak zprostředkovat, že ho přináší právě knihovna, a to s nemalými finančními náklady.

Linda Jansová, šéfredaktorka *Bulletinu SKIP*, zdůraznila, že pokud chtějí knihovníci nejen přežít, ale i prosperovat, nesmějí zapomínat na rozvoj moderních technologií, a k nim bezesporu patří sémantický web. Jedním z nejvýznamnějších projektů v oblasti sémantického webu jsou Wikidata. Úspěšně se do nich daří zakomponovat českou TDKIV. Zapojení knihoven do sémantického webu výrazně zvyšuje jejich viditelnost.

Tomáš Štefek z Kabinetu informačních studií a knihovnictví (KISK) na Masarykově univerzitě v Brně hovořil o vzdělávání budoucích knihovníků. Do knihoven míří maximálně 10–15 % absolventů oboru, tj. okolo sedmi lidí ročně. Jsou potřeba více „dělníci", nebo „inovátoři"? KISK se zaměřuje v bakalářském oboru na přípravu dělníků, tedy pracovníků ovládajících knihovnické dovednosti, zatímco v magisterském oboru na výchovu inovátorů. Absolventi magisterského oboru však v drtivé většině případů do knihoven nakonec nenastupují…

Starosta Slaného **Martin Hrabánek** zdůraznil, jak je pro Slaný knihovna důležitá, a zmínil, že Slaný má radního pověřeného jednak metodickým vedením knihovny, jednak přípravou na průmysl 4.0, tedy mne. Město chystá rekonstrukci významné památky – Okresního domu, kam se v budoucnosti knihovna přestěhuje.

— *Management a organizace*

Starosta Kolína **Michael Kašpar** přiblížil řadu aktivit v konceptu „smart city", ve kterém Kolín dosáhl významných úspěchů, a to i v mezinárodním měřítku. V Kolíně je knihovna nejen centrem vzdělávání a mezigeneračního setkávání, ale také provozuje městské informační centrum. Knihovnu trápí nedostatek prostor, který by mělo město krátkodobě vylepšit revitalizací veřejného prostoru za současnou budovou. V dlouhodobém měřítku deseti let plánuje Kolín výstavbu nové knihovny; příští rok proběhne architektonická soutěž na její projekt.

Věslav Michalík, starosta Dolních Břežan, vyprávěl, jak před měsícem otevřeli místní knihovnu,

připomínající spíš velký obývací pokoj vybavený pohovkami a židlemi než veřejnou instituci. Ačkoliv v Březanech funguje knihovna teprve měsíc, žáci základní školy nyní soutěží o to, kdo bude v knihovně první a zabere nejlepší místa. Dolní Březany se za poslední desetiletí změnily k nepoznání. V blízkém okolí vzniklo několik celosvětově významných vědeckých center a tento překotný rozvoj se podařilo úspěšně zvládnout.

— Finanční plán

Tomáš Řehák, ředitel Městské knihovny v Praze (MKP), se zaměřil na finance. Žádná knihovna si na sebe nevydělá, přesto se knihovny vyplácejí. MKP za každou investovanou korunu vyprodukuje čtyři koruny služeb a na finanční argumenty zřizovatelé knihoven slyší. Knihovny musejí zvyšovat svoji efektivnost, ale ne tím, že budou škrtit výdaje, ale tím, že budou hledat nové příležitosti, které souvisejí s těžištěm jejich služeb.

Závěr

Do mé reflexe akce se mnohé z přednášek nevešlo a vůbec jsem nezmínil následné diskuze, které byly velmi podnětné a přinesly několik nových témat. Jak už ale uvádím výše, k řadě z nich se vrátím v následujících měsících. Ve chvílích, kdy píšu tyto řádky, dokončuje Jiří Husník z regionální televize Slaný TV záznam z průběhu konference, kterou zachytil na několika kamerách. Záznamy přednášek i diskuzí naleznete na stránkáchk onference *http://www.pilir4.info/*.

Po jejím skončení se nám dostalo několika pozitivních ohlasů od účastníků, kteří oceňovali nestandardní složení přednášejících, různorodost témat i živost diskuzí. Povzbuzeni odezvou jsme se rozhodli v tradici pořádání obdobné nestandardní konference pokračovat a ještě posílit roli zástupců vně knihovnické komunity. Doufám, že mnohé čtenáře tohoto příspěvku budu mít příležitost příští rok ve Slaném přivítat.

MILOSLAV NIČ | *nicmila@gmail.com*

Pozn. red.: Osobní reflexe přímého účastníka konference v následujícím článku na s. 10–11.

Události

Pole veřejných knihoven v průmyslu 4.0

Pod záštitou SKIP se v polovině října konala v městském centru Grand ve Slaném zajímavá konference (*blíže viz příspěvek na s. 7–10*). Jejím cílem bylo otevřít pro knihovny téma očekávané fyzikální revoluce, masivního nástupu umělé inteligence, robotizace a internetu věcí, obecně nazývané průmysl 4.0. Jaké perspektivy tento raketový rozvoj informačních technologií přináší knihovnám, jaké služby mohou veřejné knihovny s podporou prozíravých zřizovatelů společnosti nabídnout, jaké místo ve společnosti mohou zaujmout a co je pro uskutečnění nových cílů třeba udělat? A proč i v této době může být role veřejných knihoven nezastupitelná? Na tyto otázky se snažili řečníci odpovědět.

Momentka z vystoupení Víta Richtera

Konference byla velmi netradiční a odlišná od většiny knihovnických akcí. Už sám fakt, že její organizace vycházela z iniciativy zástupců veřejné správy ve Slaném, konkrétně zastupitele Miloslava Niče a starosty Martina Hrabánka, mnohé knihovníky překvapil. V programu se k nim připojili i starosta Dolních Březan Věslav Michalík a starosta Kolína Michael Kašpar, kteří představili svůj pohled na pozici knihovny v organizační struktuře města, případně obce.

Odborníci z knihovnictví, informatiky a sociologie prezentovali perspektivy a možnosti, které se pro veřejné knihovny otevírají s nástupem nejmodernějších technologií a s tím souvisejících společenských změn. Současný stav a výhled knihoven, jak je vidí přední knihovničtí odborníci, nastínil Vít Richter z Knihovnického institutu Národní knihovny ČR.

Pohled z vývoje praxe desetileté existence specializované veřejné knihovny, působící ve společném prostoru společně s pobočkou Městské knihovny v Praze, demonstroval Martin Svoboda, ředitel Národní technické knihovny. Ekonomickou rentabilitu a přínos veřejných knihoven podrobně rozebral Tomáš Řehák, ředitel Městské knihovny v Praze.

Vystoupení *Čtení, knihovny a on-line svět* v podání informačního specialisty a vysokoškolského pedagoga Richarda Papíka nenechal nikoho na pochybách, že role knihoven v zajištění čtenářské gramotnosti dnešní společnosti je nezastupitelná a snad ještě důležitější, než tomu bylo v minulosti. Schopnost číst je zásadní i pro využívání informačních technologií současnosti.

Nechyběly ani informace o konkrétních nejnovějších typech služeb ve veřejných knihovnách – 3D tisk v Městské knihovně v Praze, vize fungování automatické registrace výpůjček v knihovně v Roztokách, zkušenosti s využíváním netradičních výukových pomůcek z Nevady v USA a další zajímavé informace a podněty, které přednesli další řečníci.

Velmi inspirující byl projev Rút Bízkové, současné ředitelky Středočeského inovačního centra, která má zkušenosti jak z akademické, tak veřejnoprávní sféry. Nastínila, jak knihovny zapadají do širšího prostředí technologií 4.0 a jak představit je i jejich služby důležitým aktérům tak, aby nebyly zaměnitelné. Prezentovala nejslibnější marketingové kanály existující mimo knihovnickou komunitu. Velmi zajímavý pohled na možnosti využívání dat státní správy, konkrétně Národní katalog otevřených dat Ministerstva vnitra ČR, představil Jakub Klímek, působící zároveň na Matematicko-fyzikální fakultě UK a Fakultě informačních technologií ČVUT.

Konference byla doslova gejzírem informací v podání předních profesionálů. Jejím cílem bylo nastínit rámcový plán dalšího postupu. Očekávaným výstupem měly být přímo modelové texty, které by knihovny v jednání se zřizovateli a případnými sponzory a spolupracovníky z mimoknihovnické sféry mohly použít. Měly je a jejich činnost představit tak, aby přesvědčily o důležitosti investování do jejich dalšího rozvoje a služeb. Bohatá diskuze se však protáhla a rozkošatila program tak, že na shrnutí a závěry bohužel nebyl čas. I samotní organizátoři museli uznat, že zájem o problematiku byl větší, než očekávali. Prezentaci závěrů tak odložili na příští setkání nad tímto tématem.

Celková atmosféra a průběh konference byly velmi pozitivní, vstřícné, až lehce neformální. Skvěle a s grácií v roli pořadatelky vystupovala ředitelka slánské knihovny Zoja Kučerová.

Z pozice přímého účastníka mohu konstatovat, že konference odhalila pohled na velmi pozitivní možnosti dalšího rozvoje a působení knihoven ve společnosti. Za předpokladu, že na pozicích zřizovatelů budou inteligentní lidé, pro něž bude jejich působení ve veřejné, potažmo státní správě službou veřejnosti s cílem využít svěřené prostředky co nejefektivněji pro rozvoj dané komunity, že budou ochotni naslouchat předkládaným argumentům, jeví se budoucnost knihoven zajímavá. Půjde o to, abychom i my, knihovníci, dokázali překročit hranice svých knihoven a dokázali využívat potenciálu, který zde byl nastíněn. Že to nebude jednoduché, je nabíledni (*https://www.knihovnaslany.cz/zpravy-a-udalosti,102/knihovna-pilir-40-16-rijna-2019-ve-slanem,1520*).

NADĚŽDA ČÍŽKOVÁ | *Cizkova@kjd.pb.cz*

Foto: archiv Knihovny V. Štecha ve Slaném

Přivést čtenáře k myšlenkám

(o průběhu 22. kolokvia bibliografů)

Asi rekordní účast z dosavadních ročníků zaznamenalo 22. kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů. Konalo se 6.–8. 10. 2019 v Historickém ústavu Akademie věd ČR (AV) v Praze a sešlo se na něm na šedesát bibliografů, knihovníků a historiků.

Program věnovaný regionálním tématům, osobnostem bibliografů a cestám do „velkého světa" předznamenala nedělní **jízda historickou tramvají** po Praze s výkladem Jiřího Martínka z oddělení biografických studií Historického ústavu AV.

Vlastní program začal vzpomínkou, kterou Blanka Snopková věnovala významnému slovenskému bibliografovi, literárnímu historikovi a dlouholetému řediteli Národního bibliografického ústavu Slovenské národní knihovny **doc. Miloši Kovačkovi**, mimo jiné též iniciátorovi setkání českých a slovenských bibliografů, z nichž vzešlo každoroční pořádání společných kolokvií. Miloš Kovačka zemřel 6. 8. 2019 v Martině ve věku nedožitých 79 let.

Téma *Historická krajina v regionální literatuře* otevřela kurátorka sbírky kramářských tisků a modliteb z Knihovny Národního muzea Iva Bydžovská úvahou o tom, čím je oživena **krajina v kramářských písních** a jaké příběhy jsou do ní zasazeny. Její příspěvek byl zároveň upozorněním na digitální knihovnu kramářských tisků Špalíček. Viktor Szabó, jenž se ve Státní vědecké knihovně v Košicích zabývá retrospektivním zpracováním a excerpcí regionálních novin, ukázal na příkladě **Spiše** význam novin jako informačního zdroje pro poznání historie regionu. Tento zdroj často doplňuje informace, které nejsou zachycené v archivních materiálech, a přibližuje kulturní a společenský život regionu v minulosti.

K tématu *Regionální bibliografie k dějinám měst a městeček* zazněly referáty Andrey Jelínkové z Knihovny AV a Ivana Očenáše ze Státní vědecké knihovny v Banské Bystrici. V prvním se posluchači seznámili s ***Knihovědnou bibliografií*** zaměřenou na dějiny české knihy a knižní kultury a integrovanou do nově vznikajícího portálu *Knihoveda.cz*. Druhý příspěvek byl zacílen na reflexi vybraných míst a osobností Banské Bystrice v prvních deseti ročnících (2003–2012) časopisu ***Bystrický permon***. Bibliografický soupis článků z těchto deseti ročníků časopisu byl vydán v roce 2016 nakladatelstvím Amtheon.

Tématu *Regionální kroniky, kronikáři a písmáci* se věnovala Gerda Lorenzová z Krajské knihovny Karlovy Vary. Představila zpravodaj ***Kroniky a kronikáři***, který vycházel v Karlových Varech v letech 1976–1990, a připomněla významné kronikáře a kronikářky Karlovarského kraje.

František A. Urbánek, Jaroslav Kunc, Stanislava Jonášová-Hájková, Miroslav Bielik, Vševlad Jozef Gajdoš, Jozef Repčák a Ludmila Mazalová – těmito sedmi osobnostmi se zabývali přednášející v bloku *Čeští a slovenští bibliografové a jejich odkaz.* **František Augustin Urbánek** je znám jako zakladatel stejnojmenného nakladatelství a knihkupectví, zaměřeného především na hudebniny. Působil však také jako bibliograf usilující o systematickou registraci české knižní a časopisecké produkce, jejíž soupisy vydával v 70. a 80. letech 19. století v bibliografických věstnících. U příležitosti 100. výročí jeho úmrtí jej připomněl doc. Jaromír Kubíček. Bibliografa **Jaroslava Kunce** není českým knihovníkům třeba příliš představovat, jeho biograficko-bibliografická kartotéka se stala mj. významnou součástí jmenných národních autorit. Jiřina Kádnerová se soustředila na celou šíři jeho zájmů, díky nimž Kunc přesáhl běžný faktografický charakter bibliografie a stal se i významným literárním historikem. Méně známou osobností je **Stanislava Jonášová-Hájková**. Jako historička navázala na práci církevního historika Jindřicha Skopce (pokračovala v ediční přípravě *Pamětí Františka Jana Vaváka*) a byla rovněž žačkou Josefa Pekaře. Jako bibliografka se podílela na vydávání *Bibliografie české historie*. Její význam v obou těchto oblastech zdůraznila Věra Hanelová z Historického ústavu AV ČR. Slovenský básník a prozaik **Miroslav Bielik**, předseda Spolku slovenských spisovatelů, byl dlouhodobě spojen s činností Matice slovenské v Martině, kde působil nejen ve vědeckých a vedoucích funkcích, ale také jako bibliograf. U příležitosti jeho životního výročí (narodil se 15. 4. 1949) shrnula jeho odbornou a uměleckou práci Ivana Poláková z Informačního ústředí Matice slovenské. Jádrem vědecké činnosti **Vševlada Jozefa Gajdoše** byl výzkum klášterních knihoven, zaměřený na barokní literaturu, knižní kulturu a dějiny františkánského řádu. Jeho osobu a dílo představila Mária Feldinszká z Knihovny A. Bernoláka v Nových Zámcích na podkladě výboru z jeho studií *V tichu kláštorov a knižníc*. S knihami byla rovněž spojena profesní dráha bibliografa a bývalého ředitele Státní vědecké knihovny v Prešově **Jozefa Repčáka**. Referát připravený doc. Marcelou Domenovou a Lucií Němcovou (a přednesený druhou z nich) se opíral o Repčákovu osobní knihovnu, spravovanou nyní prešovskou vědeckou knihovnou, a v závěru vyvolal podnětnou diskusi o tom, jak nakládat s takto obsáhlými knižními dary a pozůstalostmi. Blok uzavřela vzpomínka Ivany Polákové na slavistku a bibliografku **Ludmilu Mazalovou**, spoluautorku personální bibliografie Pavla Josefa Šafaříka, jež zemřela 24. 9. 2019 v Martině.

Foto: Jaroslav Novotný, Historický ústav AV ČR

Předsedkyně bibliografické sekce SDRUK Eva Svobodová

Během polední přestávky si zájemci mohli prohlédnout knihovnu Historického ústavu AV a tečkou za pondělním programem byly ukázky z jezuitských školních divadelních her v podání divadelního souboru **Lauriger**, uvedené v latině a doplněné zasvěceným komentářem.

Úterní blok *Region a „velký svět"* dal možnost představit cestopisnou literaturu skrývající se v knihovních fondech a od bibliografů zaměřit pozornost na cestovatele. Na **cesty za poznáním** pozvala účastníky kolokvia Martina Feniková Čarnogurská ze Státní vědecké knihovny v Košicích – z historického fondu knihovny vybrala některé cestopisy, představila jejich autory a zdůraznila, jak právě u těchto děl je důležitý kvalitní bibliografický popis.

Dalších pět příspěvků bylo věnováno známým, či naopak téměř zapomenutým osobnostem, jež se vydaly nebo vydávaly na cesty do širého světa. **Milan Rastislav Štefánik**, od jehož tragické smrti uběhlo v květnu 2019 sto let, se díky své profesi astronoma a později diplomata podíval s výjimkou Antarktidy do všech světadílů. Jeho cesty, mnohdy spojené s významnými vědeckými počiny a objevy, zmapovala Veronika Ťažká ze Státní vědecké knihovny v Banské Bystrici, kde se připravuje druhé, doplněné vydání Štefánikovy personální bibliografie (poprvé vyšla v roce 2000). Cestovatel a spisovatel **Karel Hansa** v mládí pobýval v Českých Budějovicích; ze své cesty na Blízký východ vytěžil knihu *Hrůzy východu*, v níž upozornil na genocidu Arménů v Osmanské říši. Příspěvek o něm a o chystané edici jeho strojopisných vzpomínek na cestu po Francii přednesla Tamara Pršínová z Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích. **Martha Schichtová**, příslušnice průmyslnického rodu Schichtů působícího na severu Čech, podnikla v letech 1931–1932 cestu luxusním parníkem kolem světa, kterou zaznamenala v deníkové knize *Eine Weltreise in Dur und Moll*. Knihu přečetl a vtipný komentář k autorčině cestě i její osobě z ní vyvodil Aleš Brožek, bývalý ředitel Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem. Světově proslulý orientalista a autor desítek knih **Alois Musil** se narodil v Rychtářově u Vyškova, na jeho dílo je proto dlouhodobě zaměřena vyškovská Knihovna Karla Dvořáčka

(Musilova bibliografie je dostupná na jejím webu). Jeho cestovatelským aktivitám a spisovatelským počinům se tentokrát věnovala Anna Vitásková z Vědecké knihovny v Olomouci. Rokycanský rodák **Vladislav Forejt-Alan** pobýval v Americe, byl dopisovatelem a redaktorem Národních listů, podnikl automobilovou výpravu do Arábie a účastnil se mezinárodních automobilových soutěží. Jako svým způsobem dobrodruha, ale také autora několika knih jej představila Pavlína Doležalová ze Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje.

Dvaadvacátý ročník bibliografického kolokvia na závěr zhodnotil doc. Jaromír Kubíček a ukončila jej předsedkyně Sekce pro bibliografii SDRUK Eva Svobodová. Rámec k němu vytvořili zástupci hostitelské instituce – v pondělí ráno přivítal účastníky ředitel Historického ústavu AV doc. Martin Holý a v úterý po poledni se s nimi rozloučila vedoucí oddělení historické bibliografie Václava Horčáková tímto poselstvím: *Úkolem bibliografie je přivést čtenáře ne ke knihám, ale k myšlenkám, které knihy obsahují.*

JIŘÍ MIKA | *jirmika@seznam.cz*

Co pro vás připravujeme...

Věříme, že zůstanete našimi čtenáři!

- **Téma – Práce se starými fondy**
  - **— Konference o historických fondech UK**
  - **— Odkyselování knih vydaných po roce 1800**
  - **— Restaurování prvního vydání Máchova Máje**
- **Co venkovské knihovny umějí a mohou, tentokrát ve Křtinách v Jihomoravském kraji**
- **Sté výročí prvního knihovního zákona – Karlovarský kraj**
  - **— Obecní lidové knihovny v současném Karlovarském kraji**
  - **— Městská knihovna v Karlových Varech**
  - **— Kreuzingerova knihovna v Chebu**
  - **— O městských knihovnách v Chodově, Toužimi a Nejdku**
- **Knihovny v malých obcích (Moutnice, Kořenec, Újezd u Brna)**
- **Knihovna v Rýmařově na nové adrese**
- **Konference o regionálních funkcích knihoven**
- **Česko-slovenský projekt *Záložka do knihy spája/spojuje školy***
- **Spolupráce Knihovny města Ostravy s Nadací Via z Prahy**

a další materiály.

Do čísla přispěli

PhDr. Květa Cempírková – Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích ■ **PhDr. Jaroslav Císař** – Středočeská vědecká knihovna v Kladně ■ **Mgr. Naděžda Čížková** – Knihovna Jana Drdy Příbram ■ **Mgr. Roman Giebisch, Ph.D.** – Národní knihovna ČR ■ **Mgr. Jan Kamenický** – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy ■ **Mgr. Iva Košťálová** – Knihovna města Hradce Králové ■ **Hana Kozúbková** – Místní knihovna Malé Svatoňovice ■ **Mgr. Jana Linhartová** – Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem ■ **RSDr. Zdeněk Matušík** – Národní knihovna ČR ■ **Ing. Jiří Mika** – emeritní ředitel Středočeské vědecké knihovny v Kladně ■ **Ing. Miloslav Nič, Ph.D.** – město Slaný ■ **Jiří Walker Procházka** – spisovatel, scenárista ■ **PhDr. Renáta Salátová** – Národní knihovna ČR ■ **Mgr. Klára Smolíková** – spisovatelka, scenáristka a lektorka ■ **PhDr. Alena Součková** – Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové ■ **PhDr. Bohdana Stoklasová** – Knihovna Akademie věd ČR ■ **Milan Valden** – publicista ■ **Daniela Valentová** – Místní knihovna Úhlejov

Právní hlídka

Co mohou knihovny očekávat od nové směrnice EU o autorském právu?

1. část

Nestává se příliš často, aby se přijetí právního předpisu o autorském právu stalo předmětem širších diskusí v médiích a ve společnosti, či dokonce demonstrací. Návrh evropské směrnice o autorském právu na digitálním jednotném trhu se v tomto ohledu stal v průběhu roku 2018 a začátku roku 2019 výjimkou. Přinášíme vám první část komentované analýzy průběhu přípravy a přijatého legislativního předpisu významného i pro činnost knihoven.

Návrh významné autorskoprávní změny ovšem nebyl „na stole" až od předloňského roku. Jeho zárodky se formulovaly již před pěti lety, kdy v červenci 2014 Jean-Claude Juncker, tehdy ještě jako kandidát na předsedu Evropské komise (EK), nastínil ve svém projevu k nově zvoleným poslancům Evropského parlamentu (EP) pod názvem *Nový začátek pro Evropu* politické směry příští EK. Na důležitém druhém místě z deseti oblastí politiky figuroval propojený digitální jednotný trh a v jeho rámci záměr překonat rozdíly mezi členskými státy v předpisech o autorských právech a autorské právo EU modernizovat.

Nová směrnice jako součást reformy evropského autorského práva

Tato část politického programu ovšem již navazovala na činnost EK v předchozím období, mj. na rozsáhlou veřejnou konzultaci o autorském právu uskutečněnou v letech 2013–2014. Obrysy změny se postupně profilovaly ve sděleních EK – jednak v květnu 2015 (obsahuje *Strategii pro digitální jednotný trh v Evropě*), jednak v prosinci 2015 (prezentováno pod oficiálním českým překladem *Směřování k modernějšímu a evropštějšímu rámci v oblasti autorského práva*).

Po určitých odkladech byl návrh směrnice s úředním názvem *Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o autorském právu na jednotném digitálním trhu* předložen v balíčku tří legislativních návrhů pod hlavičkou Reforma autorského práva. Další dva legislativní návrhy (nařízení, jenž je právním předpisem EU přímo platným v členských státech, a směrnice) měly za cíl zavést do unijního práva – a zprostředkovaně do práva členských států EU – *Marrákešskou smlouvu o usnadnění přístupu k publikovaným dílům nevidomým a zrakově postiženým osobám či osobám s jinými poruchami čtení,* podepsanou jménem EU v dubnu 2014.

Novela autorského zákona č. 121/2001 Sb., která obsah Marrákešské smlouvy a následných předpisů EU promítla do práva České republiky, vstoupila v účinnost dne 15. 2. 2019. Čtenáři nechť si povšimnou, že v rámci této novelizace byly v zájmu přehlednosti textu navzájem přesunuty texty dosavadních paragrafů 38 a 39 (licence ve prospěch osob se zdravotním postižením a výstavní licence) a po doplnění dvou nových paragrafů tak vznikl blok se zákonnými licencemi ve prospěch hendikepovaných. Znění nového § 39 je zcela shodné se zněním původního § 38 (úkony ve prospěch osob se zdravotním postižením). V ustanoveních § 39a je obsažena zákonná licence ve prospěch osob se zrakovým postižením a osob s jinými poruchami čtení (tedy včetně dyslektiků či osob, jež v důsledku trvalého zdravotního neduhu nemohou uspokojivě vnímat text). Ve smyslu tohoto zákonného ustanovení „oprávněným poskytovatelem" předmětných

služeb mohou být i knihovny (nejen ty zapsané v evidenci knihoven Ministerstva kultury), nejsou zde však výslovně uvedeny (možní poskytovatelé se uvádějí podle funkce služby, nikoli podle druhu zařízení). Paragraf 39b pak uvádí povinnosti „oprávněného poskytovatele".

Projednávání návrhu směrnice

V době od 14. 9. 2016, dne předložení návrhu, do 17. 5. 2019, kdy nová směrnice s označením 2019/0790 vyšla ve znění všech úředních jazyků EU v Úředním věstníku[1], aby 7. 6. 2019 nabyla účinnosti, se ovšem odehrálo mnohé. Návrh a jeho úpravy byly projednávány zhruba na 35 jednáních Evropské rady (ER) jako jednoho z nejvyšších orgánů EU, příp. jeho pracovních grémií. Zabývalo se jím několik výborů EP a byl předmětem jeho tří hlasování – a ovšem i bezpočtu neformálních vyjednávání. Jak jsem uvedl ve svém příspěvku ve *Čtenáři* z konce minulého roku (*Jaké budou změny v unijním autorském právu?*: 1. část, č. 11, s. 409–411; 2. část: č. 12, s. 456–458), členové EP k němu podali přes tisíc pozměňovacích návrhů, přičemž podíl návrhů, jež předložili nebo na nichž se podíleli poslanci z ČR, se blížil celé desetině. Během projednávání došlo ke změně zpravodaje v klíčovém – garančním – výboru pro právní záležitosti, kdy nástup Axela Vosse z Německa nepochybně významně přispěl k tomu, že návrh směrnice v EP mnohými střetnutími prošel, a to v takovém obrysu, jaký má přijaté znění. I když některá pravidla, jež se jevila jako příliš omezující pro současnou podobu webu (např. nové právo vydavatele tisku), byla ER přece jen upravena.

Největší pozornost, a to i v širokém společenském měřítku, budil návrh ustanovení směřující k překonání tzv. hodnotové mezery čili rozdílu vzniklému mezi odměnou, již obdrží autoři, výkonní umělci či další nositelé práv, a ziskem provozovatelů internetových platforem vytvořeným v souvislosti se zpřístupňováním předmětů ochrany uložených uživateli. V rámci tradičně pojatého autorského práva takový záměr nemůže představovat podstatný koncepční problém, jakkoli by důsledná realizace snadno dosažitelná nebyla. Avšak v podmínkách, kdy milióny uživatelů webu se po léta užívání platforem nemusely řešením autorskoprávních detailů při zapojování do veřejné komunikace zabývat, klade potvrzení tradičního pojetí pro takovouto praxi jen obtížně splnitelné – či nesplnitelné? – nároky. Zejména, když se nejeden z klíčových aktérů vyslovuje – ať z vlastní vůle, či pod tlakem veřejnosti – proti zjevně se nabízejícímu nástroji realizace přijaté úpravy, filtru ukládaného obsahu. Tak i tehdejší prezident EK Jean-Claude Juncker se v dubnu minulého roku vyjádřil: *Nové formulování autorského práva nesmí v žádném případě vést k cenzuře. A také nepovede. Je-li možné směrnici o autorském právu provést do národního práva bez filtrů ukládaného obsahu, velmi bych to uvítal* (*https://www.wr.de/politik/jean-claude-juncker-spricht-sich-gegen-uploadfilter-aus-id217041469.html*). Použití podmiňovacího způsobu je dostatečně vypovídající.

Rozpornost problému opakovaně v rozhovorech s médii vyjádřil i klíčový proponent navrhovaného řešení Axel Voss. Tak podle interpretace jeho rozhovoru (záznam dostupný na *https://www.youtube.com/watch?v=Pf4cPLxGlM0*) připustil, že neví, jak by se ustanovení mělo v praxi provést, že by o tom měly přemýšlet samy platformy. A při jiné příležitosti opáčil: *Jak jinak bychom to měli upravit?* Pokud jinak, *...bylo by nutné se autorského práva vzdát*. Nejistotu o vyváženosti zájmů zainteresovaných stran v dané otázce vyjádřila i sama německá vláda, kterou k odmítání filtrů ukládaného obsahu zavazuje koaliční smlouva (*https://www.bundesregierung.de/resource/blob/975226/847984/5b8bc23590d4cb2892b31c987ad672b7/2018-03-14-koalitionsvertrag-data.pdf?download=1*). A pakliže někteří poslanci EP spatřují řešení v tzv. nucených licencích, i ty jsou podle téhož dokumentu (alespoň pokud jde o elektronické půjčování knih) pro německé vládní strany nepřijatelné. Vlády Nizozemska, Lucemburska, Polska a Finska se vzhledem k nesouhlasu s přijatou úpravou vyslovily v konečném hlasování v Radě EU proti přijetí směrnice a vyjádřily to i ve společném prohlášení. Koncem května pak polská vláda napadla některá ustanovení předmětného článku 17 směrnice, resp. článek jako celek, u Soudního dvora Evropské unie.[2]

[1] Vydání českého znění: Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. dubna 2019, o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES. *Úřední věstník Evropské unie. L 130/92, 17. 5. 2019*. Dostupné rovněž z https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN.

Knihovnické organizace byly ve svém uvažování, jaký postoj k připravované směrnici zaujmout, v obtížném postavení. Na jedné straně nesouhlasily s návrhem, který obsahoval maximální pravděpodobnost zavedení filtrů, jakož i – v dalším kontroverzním ustanovení – zpoplatnění odkazů na elektronické noviny a časopisy, jež může vést ke zhoršení této služby (a to jakkoli to druhé ustanovení výslovně ze své působnosti vyjímá jak nevýdělečné subjekty, jako jsou wikiplatformy nebo akademická úložiště, tak akademické časopisy). V tomto ohledu knihovnické organizace postupovaly jednotně s dalšími organizacemi představujícími uživatelskou veřejnost. Na druhé straně si byly ovšem vědomy skutečnosti, že navrhovaná směrnice může přinést v unijním měřítku vyrovnání situace, pokud jde o oprávněné úkony knihoven v digitálním prostředí, ale i nová oprávnění, o což po řadu let usilovaly. Vyslovily se tedy pro to, aby kontroverzní ustanovení (články 11 a 13 návrhu, tj. články 15 a 17 konečného znění) byly při hlasování v EP zamítnuty, ale upravená směrnice přijata.

Nová směrnice a knihovny

Co tedy mohou knihovny v EU na základě ustanovení obsažených ve směrnici o autorském právu na digitálním jednotném trhu očekávat? Zde je třeba uvést, že jakkoli posláním (také) této směrnice je přispět k minimalizaci rozdílů v právním rámci v různých členských státech EU, již výměna prvních informací o přípravách k jejímu provedení do práva jednotlivých států naznačuje, že rozdíly nebudou právě pominutelné. A to třebaže řada ustanovení směrnice zakládá tzv. mandatorní výjimky z autorského práva – tedy zavazuje všechny členské státy legislativně zakotvit pro knihovny, vzdělávací zařízení aj. oprávnění pro úkony s autorskými díly či dalšími předměty ochrany (zvukovými záznamy a videozáznamy), pro které by dříve potřebovaly smluvní licenci od nositele práv. Každopádně tomu tak bylo alespoň v některých zemích. Budiž zde poznamenáno, že škála oprávnění knihoven či vzdělávacích zařízení v naší zemi je již více než deset let jak co do rozsahu, tak co do podmínek opravdu velmi rozsáhlá a až na dílčí záležitosti v podstatě vyčerpává rámec poskytnutý mezinárodním a evropským právem. Pro ilustraci uveďme jen široce koncipované oprávnění zhotovit reprografickou kopii pro uživatele nebo tzv. velkou citaci při vyučování nebo pro vědecký výzkum. Přesto i knihovny, ať jsou samostatnými institucemi nebo veřejně přístupným zařízením jiných institucí (škol či ústavů aj.), mají co na základě nové směrnice získat.

[2] případ C-401/19 (*https://1url.cz/wM7dd*)

Vytěžování textů a dat

Účelem ustanovení směrnice je vytvořit právní jistotu a v jisté míře vůbec právní základ pro používání technik vytěžování textů a dat. Tento postup se dostal více do širšího povědomí zejména s diskuzemi o návrhu předmětné směrnice, a to pod anglickým pojmenováním *text and data mining* (ve zkratce TDM). Když jsem se snažil v rámci získávání informací na podporu stanovisek evropské knihovnické obce zjistit, jaké jsou v tomto ohledu zkušenosti, vlastně jsem se nic nedozvěděl. Ve skutečnosti se ovšem o této technice – nejčastěji jako o „dolování dat" – v Česku od počátku století průběžně publikuje, převážně ovšem z hlediska podnikatelského prostředí. Jemu se však původní návrh – až na případy partnerství veřejného a soukromého sektoru ve výzkumu ve veřejném zájmu –v yhýbal.

První meritorní článek směrnice, článek 3, proto klade základ pro licenci na vytěžování textů a dat pro účely vědeckého výzkumu, a to jak v oblasti přírodních, tak humanitních věd. (Toto vyjádření, poplatné anglosaskému úzu, nepochybně nemá v úmyslu vyloučit obory společenskovědní.)

Potřeba právní jistoty vyvstává v souvislosti s tím, jak se rovněž ve směrnici uvádí, že existuje možnost provádět takovou proceduru ať mimo působnost autorského práva (jen na datech), nebo v rámci dosavadních výjimek. Ty jsou ovšem v právu členských států uplatněny v různém rozsahu. Mnozí poskytovatelé přístupů do databází proceduru umožňují na základě smluvní (zpoplatněné) licence.

ZDENĚK MATUŠÍK | *zdenek.matusik@nkp.cz*

Pokračování příště

První PECka v českých knihovnách

Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem (SVK) získala loni při udělování cen Knihovna roku 2019 z rukou ministra kultury hlavní cenu v kategorii „významný knihovnický a informační počin" za svůj projekt *Poradenského a edukačního centra*. V rámci propojení formálního a neformálního vzdělávání je to první metodické centrum pro spolupráci škol a knihoven. Ředitelka krajské knihovny projekt blíže představuje i čtenářům časopisu *Čtenář*.

→ **Novou službu chceme nyní minimálně po dobu dvou let pilotně ověřovat, a pokud se osvědčí, potěšilo by nás, kdyby se postupně transformovala do všech krajských knihoven.**

Před necelými třemi roky jsem nastoupila do SVK na pozici ředitelky a snažila se kromě klasických služeb, jež veřejné knihovny poskytují, najít službu, kterou jsem postrádala v době, kdy jsem působila jako ředitelka základní školy. Po změně legislativy v roce 2016, týkající se „společného vzdělávání", byli bezradní nejen rodiče, ale i mnoho učitelů a dalších pedagogických pracovníků. Zcela přetížení byli poradenští pracovníci v pedagogicko-psychologických poradnách či speciálně-pedagogických centrech. Neexistovalo žádné zařízení, kam bych mohla bezradného rodiče či svého kolegu poslat pro rychlou radu či pomoc s tím, že by tato služba byla zdarma. Proto jsem si řekla, proč bychom to nezkusili v knihovně.

Název a prostory

Hledání jména pro nově vznikající oddělení bylo celkem rychlé. Pro naše nové „Poradenské a edukační centrum" se nám zalíbila zkratka PEC, ale ujala se spíše její druhá verze, „PECka". Podkrovní multifunkční prostory, jež se uvolnily po přestěhování oddělení cizojazyčné literatury do nových zrekonstruovaných prostor, přímo vyzývaly k umístění nového oddělení. Mým cílem bylo přesvědčit kolegy, že nová služba, kterou by měla PECka poskytovat, bude žádaná, na trhu chybí a o poradenství a vzdělávání pro všechny cílové skupiny pod jednou střechou bude zájem. Novou službu chceme nyní minimálně po dobu dvou let pilotně ověřovat, a pokud se osvědčí, potěšilo by nás, kdyby se postupně transformovala do všech krajských knihoven.

Zahájení činnosti

Díky spolupráci s Místní akční skupinou (MAS) Labské skály, Místním akčním plánem (MAP) města Ústí nad Labem, Krajským akčním plánem (KAP) Ústeckého kraje, který je naším zřizovatelem, Univerzitou Jana Evangelisty Purkyně (UJEP), Národním ústavem pro vzdělávání Praha, místními mateřskými, základními a středními školami, dětskými domovy, poradenskými pracovišti, dalšími spolky, partnery a vydavateli učebnic a pomůcek jsme začali připravovat otevření nového oddělení. Naší ambicí bylo vybudování centra, které by se mohlo stát prvním metodickým centrem pro spolupráci knihoven a škol v rámci propojování neformálního a formálního vzdělávání v knihovnách.

Centrum svou činnost zahájilo v lednu 2019, slavnostně bylo otevřeno 19. 6. a 3. 10. získalo z rukou ministra kultury Lubomíra Zaorálka ocenění zmíněné již v perexu. Je pro nás velkým závazkem. Kmotry PECky se stali prorektor UJEP prof. Pavel Doulík, náměstkyně Národního ústavu pro vzdělávání Jana Zapletalová, ředitel odboru vzdělávání na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) Jaroslav Faltýn a ředitelka největší speciální základní školy v ČR Martina Brhelová.

Během slavnostního otevření se přítomní mohli seznámit s širokou nabídkou fondu PECky

Využití a zajištění provozu

V současné době centrum využívají pedagogičtí pracovníci všech typů škol se svými dětmi, žáky či studenty i samotní učitelé v rámci sebevzdělávání. Cestu k nám si nacházejí rodiče dětí se specifickými vzdělávacími potřebami, ale i rodiče dětí nadaných. V plánu máme realizaci didaktických seminářů pro studenty z univerzity, workshopů pro pedagogy, rodiče i širokou veřejnost. Poskytujeme prostory pro vzdělávací aktivity spolkům, spolupracujeme s dalšími organizacemi v rámci poradenství hendikepovaným osobám a seniorům; prostory mohou k celoroční prezentaci zdarma využít také vydavatelé učebnic a výrobci učebních a kompenzačních pomůcek (zatím jen k prezenčním výpůjčkám). Centrum by postupně mělo nabízet i další služby, např. knihovnu na kolech (bibliotranzit), databázi kvalitních lektorů, přednášky, kurzy a akce na klíč, „lékotéku" zahrnující biblioterapii, arteterapii, muzikoterapii, zooterapii a další.

Personální zabezpečení řešíme ve spolupráci s MAS, MAP, KAP a s pomocí dalších dotačních zdrojů, nezapomínáme na dobrovolníky z ČR i zahraničí. Zajištění fondu a vybavení domlouváme ve spolupráci s vydavateli, výrobci a využíváme granty a dotace regionální, národní, ale i evropské.

Celoroční „veletrh vzdělávání"

Součástí PECky je i Zvuková knihovna pro zrakově postižené; využíváme portál FriendlyVox, který umíme nainstalovat návštěvníkům do jejich osobních počítačů či notebooků. Provozujeme Tichou linku pro online tlumočení do znakového jazyka. Svůj prostor pro prezentaci zde mají organizace pečující o hendikepované i sociálně znevýhodněné osoby (např. Tyfloservis, Diakonie, Člověk v tísni, Dobrovolnické centrum). Díky spolupráci s Mensou a Centrem nadání ale nezapomínáme ani na rodiče nadaných dětí.

Náš fond se skládá z učebnic tištěných, elektronických i hybridních, deskových her, CD, DVD, softwaru a dalších učebních či kompenzačních pomůcek. Rozšiřujeme ho o další novinky a zajišťujeme ve spolupráci s jejich vydavateli či výrobci jejich prezentaci pedagogickým i poradenským pracovníkům, rodičům či studentům. Našim partnerům a všem pedagogickým pracovníkům nabízíme v PECce registraci zdarma, ale až po vyplnění dotazníku, kterým zjišťujeme spokojenost s naší nabídkou a doptáváme se na chybějící služby či nabídku.

Z PECky se již stal celoroční „veletrh vzdělávání" pro všechny cílové skupiny. Pomáhá s osvětou celorepublikových projektů na podporu čtenářské gramotnosti (např. *Bookstart aneb S knížkou do života* nebo *Už jsem čtenář aneb Knížka pro prvňáčka*). Potěšilo by mě, kdyby zavedení nové služby postupně změnilo pohled široké veřejnosti na knihovny a ukázalo, že už nejsme pouhými půjčovnami knih, ale měníme se ve vzdělávací, kulturní, informační a komunitní centra v bezpečném veřejném prostoru pro každého.

Věřím, že se staneme dobrým příkladem pro ostatní a MŠMT nám spolu s Ministerstvem kultury a našimi zřizovateli dají zelenou. Jsem přesvědčena, že nová služba pomůže nejen školám a školským zařízením a jejich pracovníkům, aby se lépe zorientovali v široké nabídce učebnic, pomůcek, softwaru, metod, ale že pomůže snížit náklady při čerpání veřejných prostředků na nákup pomůcek a zefektivní jejich využívání. Přeji si, aby se knihovny staly dostupnými centry celoživotního vzdělávání pro širokou veřejnost a respektovanými partnery pro své zřizovatele.

JANA LINHARTOVÁ | *linhartova@svkul.cz*

Foto: SVK v Ústí n. Labem

Závěr?

Devátý díl našeho seriálu uzavírá cyklus z loňského 71. ročníku *Čtenáře.* Spolu s šéfredaktorem časopisu Jaroslavem Císařem jsme se shodli, že sdílení poznatků a zkušeností získaných v zahraničí je pro české knihovníky rozhodně přínosným tématem, a tak bude na stránkách časopisu pokračovat i nadále. Ovšem autorem tentokrát nebudu už pouze já, protože jsem své zkušenosti ze zahraničí prozatím vyčerpal, ale i další kolegové, od kterých už teď máme přislíbeno několik zahraničních inspirací. I letos se tedy určitě budete moci těšit na další zkušenosti a poznatky získané na stážích v zahraničních knihovnách.

V Evropě i ve světě najdeme spoustu dalších zajímavých knihoven, kterým jsme se v dosud publikovaných textech nevěnovali – buď proto, že náš seriál byl zaměřený hlavně na taková místa, kde můžeme strávit třeba celý týden a navštívit víc knihoven najednou, nebo také proto, že jsem čerpal z vlastních zkušeností a popisoval především ty knihovny, které jsem měl možnost sám osobně navštívit. Dnes se tedy spíše prstem po mapě vydám za dalšími knihovnami Evropy i světa a stručně se podívám na ty nejzajímavější z nich.

Německo a okolí

Začít můžeme u našich sousedů v Německu, a to hned v nedalekém Sasku. V Drážďanech stojí nová knihovna (2002), která v sobě sloučila fondy Saské zemské knihovny a Technické univerzity Drážďany. Nedaleko, v braniborské Chotěbuzi, najdeme svým vzhledem zcela výjimečnou knihovnu zdejší Braniborské technické univerzity (2004). Kdo by se chtěl v bývalém „Východním Německu" zdržet déle, tak za návštěvu jistě stojí Německé muzeum knih a písemnictví v Lipsku, které sídlí v moderní přístavbě (2011) lipské části Německé národní knihovny. Za dalšími knihovnami se můžeme vydat na jihozápad Německa do Bádenska-Württemberska. Jednou z nejkrásnějších knihoven světa a pokusem o novodobý gesamtkunstwerk je Městská knihovna Stuttgart (2014) z dílny jihokorejských architektů Yi Architects. Celý Stuttgart prochází v posledních letech významnou přestavbou a osvícené vedení města investovalo právě do veřejných institucí, jako jsou knihovna, galerie a divadlo.[1]

Po stavebních peripetiích, kdy se z původního záměru rekonstrukce stala v podstatě výstavba úplně nové budovy (což se nejvíc odrazilo na délce rekonstrukce a samozřejmě na ceně), se v roce 2015 konečně otevřela staronová knihovna Freiburské univerzity, jedné z nejlepších německých univerzit. Okolí Freiburgu, tedy oblast Horního Rýna, Schwarzwaldu a Alsaska s městy Štrasburkem, Basilejí a Curychem, je jednou z nejvyspělejších oblastí Evropy, a proto tu logicky najdeme i kvalitní knihovny. Ve Štrasburku jsou to Mediatéka Andrého Malrauxe (2008) a Národní a univerzitní knihovna (rekonstrukce 2014), v Curychu knihovna Právnické fakulty Univerzity Curych (2004), v Lausanne pak Rolex Learning Centre (2010) zdejší technické univerzity. V belgickém Gentu stojí za návštěvu knihovny zdejší univerzity a hlavně městská knihovna De Krook (2017), v Bruselu pak vlámská městská knihovna Muntpunt (2011) a na okraji Bruselu pak naprosto unikátní kombinace knihkupectví a restaurace Cook & Book.[2] Jen kousek od belgických hranic ve francouzském Lille můžeme navštívit vědecké a studijní centrum Lilliad (2016) zdejší univerzity.

[1] Stuttgart jsme navštívili v roce 2017 ještě ve spojení s Mnichovem. Zpráva z naší stáže viz KAMENICKÝ, Jan a Jana PAČÍSKOVÁ. *Sága pokračuje: knihovníci v Německu (Mnichov & Stuttgart)* [online]. Blog Knihovna, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 28. 2. 2018 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: https://www.ff.cuni.cz/2018/02/saga-pokracuje-knihovnici-nemecku-mnichov-stuttgart/.

Budova společné knihovny pro Saskou zemskou knihovnu a Technickou univerzitu Drážďany z roku 2002

Vstup do reprezentativního sídla slavné Newyorské veřejné knihovny

Zbytek Evropy

V Itálii, Španělsku a Portugalsku najdeme jedny z nejkrásnějších historických knihoven, klášterní či palácové, renesanční a barokní, výrazné moderní knihovny ovšem jen ojediněle. Velkou neznámou jsou pro mne knihovny v Polsku; v posledních letech prošly zejména tamější univerzity výraznou modernizací, takže polské knihovny by stály za bližší prozkoumání a jistě by vydaly na samostatný článek. Víceméně totéž platí i o Slovensku, Maďarsku či Slovinsku. Všechny jmenované země vděčí za rozvoj knihoven do velké míry dotacím z Evropské unie. V předchozích částech seriálu jsem se věnoval poměrně důkladně všem severským zemím, ovšem vynechal jsem švédskou metropoli Stockholm. Ve Stockholmu sídlí hned několik kvalitních univerzit, jejichž knihovny by stály za návštěvu, přinejmenším technická univerzita KTH a lékařská univerzita Institut Karolinska a knihovny vcelku nedaleké Univerzity Linköping. Jednou z architektonicky nejzajímavějších knihoven 20. století a jednou z dominant města je pak budova Stockholmské městské knihovny architekta Gunnara Asplunda (1928).

Množství zajímavých knihoven najdeme ve Velké Británii. Na výběr jsou tu jak tradiční instituce jako Britská knihovna (svým fondem vůbec největší na světě) či univerzitní knihovny Oxfordu a Cambridge, tak i docela velké množství architektonicky zajímavých poboček městských knihoven, které v Británii v posledních letech vznikly navzdory tomu, že mnohá britská města dlouhodobě snižují svým knihovnám rozpočty.[3] Nejvýraznější stavby knihoven z poslední doby jsou velkolepá městská knihovna v Birminghamu (2013) od nizozemského studia Mecanoo a univerzitní knihovna ve skotském Aberdeenu (2011) dánského studia Schmidt Hammer Lassen Architects.

Kolem světa

Vydat se pochopitelně můžeme i mimo Evropu. Nejmodernější knihovny najdeme logicky v ekonomicky nejvyspělejších oblastech světa. Ovšem čím vzdálenější jsou nám mimoevropské kultury, tím větší je riziko nepřenositelnosti zkušeností v zahraničí nabytých. I když základní principy fungování knihoven jsou na celém světě prakticky totožné, jejich reálné fungování je silně ovlivněno rozdílnou socioekonomickou realitou. Zkrátka – jiný kraj, jiný mrav. Stejně jako se liší

[2] Viz Cook & Book [online]. *I Love Belgium*, 27. 10. 2010 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: https://www.ilovebelgium.be/cook-book.

[3] Menším britským knihovnám se věnuje publikace WORPOLE, Ken. *Contemporary library architecture: a planning and design guide*. London: Routledge, 2013.

americké a čínské zákony od těch evropských, liší se i americké a čínské knihovny. Třeba v Číně se statistika návštěvnosti knihoven pohybuje v řádově vyšších číslech, a tak není výjimkou, že je budova veřejné knihovny dimenzována na 10 000 návštěvníků denně. Nejznámějšími zdejšími knihovnami jsou Čínská národní knihovna v Pekingu (rozšíření z roku 2008 od německých architektů) a futuristická veřejná knihovna v nedalekém Tchien-ťinu (2017) od nizozemských architektů, aktuálně považovaná za jednu z nejkrásnějších na světě.[4]

V USA jsou zase veřejné i univerzitní knihovny výrazně jinak financované a taky se podstatně liší jejich funkce a služby podle toho, v jaké oblasti se nacházejí. A to jak napříč Spojenými státy, tak v rámci jediného města, protože veřejná knihovna jako snad ta nejdemokratičtější instituce vůbec odráží především aktuální společenské problémy. Pokud byste se chtěli do amerických knihoven vydat, pak největší koncentrace těch zajímavých je v Nové Anglii v okolí New Yorku, Bostonu a Washingtonu, kde sídlí Kongresová knihovna, známé veřejné knihovny (New York Public Library, Boston Public Library, Free Library of Philadephia) a přední americké univerzity jako Harvard, MIT (Massachusetts Institute of Technology, Yale nebo Princeton. Nejhezčí knihovny má Yale, Univerzita Johnse Hopkinse (George Peabody Library), Georgetownská univerzita (Riggs Library), NYU (Bobst Library) a Cornellova univerzita (Uris Library).[5] Nejnovějším přírůstkem je knihovna Templeovy univerzity ve Philadelphii od norských architektů ze studia Snøhetta.[6] Obecně v USA tolik novostaveb knihoven zase není, najdeme tu sice krásné, ale spíš historické budovy často z 19. století, tedy z doby, kdy se v Americe za účasti Andrewa Carnegieho a Melvila Deweyho rodily první opravdu veřejné knihovny.

Zajímavý je fakt, že dnes jsou autory nejnovějších amerických knihoven převážně evropští architekti. Vůbec nejlepší americké knihovny najdeme v okolí Velkých jezer ve městech Chicago: Harold Washington Library (hlavní budova veřejné knihovny, 1991), Joe and Rika Mansueto Library (Chicagská univerzita, 2011), Klarchek Information Commons (Loyolská univerzita, 2007), Indianapolis (Indianapolis Public Library z roku 1917, renovováno 2007) a Minneapolis (Minneapolis Central Library, 2006). Na západním pobřeží pak spíš než do slunné Kalifornie stojí za to vyrazit na sever do Seattlu, kde stojí knihovna od architekta Rema Koolhaase (2004), v době svého vzniku považovaná za nejmodernější na světě, a pak dál do kanadského Vancouveru (Vancouver Public Library, ústřední knihovna, 1995) a Calgary (Calgary Public Library, ústřední knihovna od studia Snøhetta, 2018).

Závěr

Zajímavé knihovny najdeme po celém světě. Dnes jsme se stručně věnovali alespoň několika z nich, především těm nejnovějším a nejznámějším. Bližší informace nechť si zájemci dohledají na internetu a webových stránkách příslušných institucí. Skvělým zdrojem inspirace jsou také zahraniční publikace o architektuře knihoven[7], dobrým výchozím bodem při plánování stáže jsou i všelijaké internetové seznamy 10, 20 nebo 55 „nejkrásnějších knihoven světa" a podobně. O nejnovějších přírůstcích pak pravidelně informují weby zaměřené na moderní architekturu jako ArchDaily, Dezeen či Designboom.

JAN KAMENICKÝ | *Jan.Kamenicky@ff.cuni.cz*

Foto: Klára Rösslerová

[4] Viz Tianjin Binhai Library / MVRDV + Tianjin Urban Planning and Design Institute [online]. *ArchDaily*, 2. 11. 2017 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: https://www.archdaily.com/882819/tianjin-binhai-library-mvrdv-plus-tianjin-urban-planning-and-design-institute?ad_medium=gallery.

[5] Vyčerpávající přehled těch nejzajímavějších univerzitních knihoven napříč Spojenými státy viz The 50 most amazing college libraries [online]. *College Rank* [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: https://www.collegerank.net/amazing-college-libraries/.

[6] Viz např. COGLEY, Bridget. *Snøhetta designs Temple University's Charles Library with "unusual geometry"* [online]. Dezeen, 24. 9. 2019 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: https://www.dezeen.com/2019/09/24/temple-universitys-charles-library-snohetta-philadelphia/.

[7] Např. ROTH, Manuela. *Library: Architecture + design*. Salenstein: Braun Publishing, 2015. Dále pak *Libraries: A design manual*. Basel: Birkhäuser, 2016. Nebo CAMPBELL, James W. P. *The library: a world history*. London: Thames & Hudson, 2013.

Co listopad 1989 **českým knihovnám dal a vzal**

část 2:
Létání vysoko

Druhá část příspěvku o změnách, které přinesl listopad 1989 knihovnám a jejich pracovníkům. První část byla zaměřena na získávání zkušeností v zahraničí na počátku devadesátých let minulého století (viz *Čtenář*, roč. 71, 2019, č. 11, s. 383–386). V té další přiblížím využití zahraničních zkušeností doma i v cizině. Po sametové revoluci jsem většinou pracovala v Národní knihovně ČR (NK), takže se soustředím především na vývoj v této instituci, protože její postavení je v systému českých knihoven klíčové a její stav do značné míry ovlivňuje celý systém.

Vzestupné proudy (1990–2000)

V roce 1990 přebíral Vojtěch Balík NK v katastrofálním stavu. Název tehdy natočeného filmu *Kolaps* nebyl nikterak přehnaný a přesně vystihoval situaci. Po dlouhou řadu let byla funkce ředitele této knihovny politickou funkcí a osoby dosazované Ministerstvem kultury (MK) její provoz a rozvoj příliš nezajímaly. V Klementinu chyběl prostor pro uložení dokumentů, ukládaly se do beden a nebylo možné je půjčovat. Velká část fondu byla uložena ve vzdálených depozitářích v naprosto nevhodných podmínkách; část dokumentů byla natolik poničena, že hrozil jejich rozpad. Po desítkách let totality chyběla ve fondu podstatná část zahraniční literatury. Záznamy o dokumentech byly pouze v lístkových katalozích, v automatizované podobě jich byl zanedbatelný fragment. Většina budov depozitářů byla ve velmi špatném stavu a o moc lépe na tom nebylo ani Klementinum. Zcela chyběla koncepce rozvoje instituce a finanční prostředky na jeho zajištění. Počátky automatizace probíhaly v polních podmínkách se systémem CDS/ISIS, který byl zdarma. Platy i motivace pracovníků byly velmi nízké a vůle ke změně nastavených nepříliš racionálních a často duplicitních postupů byla minimální. Mezi stavem naší NK a prosperujícími zahraničními knihovnami zela velmi hluboká propast.

Nový ředitel se pustil do obnovy zdevastované instituce s obrovským elánem a v průběhu devadesátých let minulého století ji s pomocí nového vedení a finanční podpory zahraničních nadací i MK posunul o neuvěřitelný kus kupředu.

Klíčová role projektu CASLIN

Naprosto klíčovou roli v tomto posunu sehrál projekt CASLIN – Česká a slovenská knihovní informační síť. Byl financován z prostředků The Andrew W. Mellon Foundation (900 000 USD – technika) a The Pew Charitable Trusts (200 000 USD – vzdělávání). Projekt byl předložen a schválen v roce 1992 a za jeho realizaci a velké osobní nasazení si zaslouží dík Andrew Lass a Richard Quandt. Až nyní, při psaní tohoto příspěvku a s odstupem několika desetiletí, jsem si plně uvědomila význam a dosah projektu. Jeho cílem bylo položit pevné základy celostátní knihovní sítě poskytující domácím i zahraničním uživatelům snadný, rychlý a bezbariérový přístup k informacím uloženým v knihovnách a informačních střediscích. V první fázi mířila finanční podpora do oblasti automatizace čtyř největších českých a slovenských knihoven: NK, Moravské zemské knihovny v Brně (MZK), Slovenskej národnej knižnice a Univerzitnej knižnice Bratislava. Dalších 200 000 USD bylo věnováno na vytvoření profesionálních pracovišť pro ochranné mikrofilmování ohrožených fondů. Po dvou letech poskytlo MK přislíbený ekvivalent amerického vkladu. Po rozdělení státu se stal CASLIN projektem mezinárodním. Na projekt CASLIN navázaly

v letech 1994–1995 další projekty CASLIN+: MOLIN, KOLIN, LINCA a RETROKON.

Pod zkratkou CASLIN si většina lidí vybaví automatizaci knihoven a Souborný katalog CASLIN. CASLIN byl ale nejen deklarovaným, ale reálným akcelerátorem kooperace knihoven, implementace mezinárodních standardů a racionalizace pracovních postupů. Jeho význam byl zcela zásadní i z hlediska financování dalšího rozvoje českého a slovenského knihovnictví. Po ukončení podpory ze zdrojů CASLIN nastaly problémy s udržitelností rozjetých projektů, ale riziko zmařených zahraničních investic nakonec významně přispělo k získání dalšího financování.

Automatizace

Pro automatizaci čtyř největších knihoven byl v roce 1993 vybrán integrovaný knihovní systém (IKS) ALEPH firmy Ex Libris. Při prvním seznámení s ním v Bodleian Library jsem s ohledem na ekonomickou situaci nepředpokládala, že se ho dočkáme tak brzy. K jeho plnému provoznímu nasazení ve všech knihovnách došlo až v letech 1995–1996, protože jeho smysluplná implementace vyžadovala kromě přípravy standardů i změnu pracovních postupů a v některých knihovnách i rozsáhlé reorganizace. Pro všechny čtyři knihovny znamenalo jeho nasazení radikální skok a přínos pro uživatele. Relativně pozdní zprovoznění systému v největších knihovnách a zpočátku dlouhé lhůty zpracování dokumentů byly příčinou, proč nebyla naplněna myšlenka sdílené katalogizace do jedné databáze. V roce 1996 již u nás byla v provozu řada dalších knihovních systémů, katalogizace v nich byla pohodlná (mnohdy ale za cenu zjednodušení standardů) a v heterogenním prostředí nebyla ke sdílené katalogizaci vyžadující jednotné zpracování vůle, proto byl Souborný katalog CASLIN založen na volnější spolupráci a dávkovém plnění. Ke sdílené katalogizaci do jedné báze došlo až v roce 2005, kdy s využitím ALEPH Cluster začaly katalogizovat do jedné báze NK, MZK a Vědecká knihovna v Olomouci.

Standardy

IKS sice implementovala NK později než některé menší české knihovny, ale už v době experimentování se systémem CDS/ISIS zde bylo silné přesvědčení o nutnosti standardizace dat. V osmdesátých letech vznikla Obecná datová struktura, která se stala základem systému MAKS (Modulární Automatizovaný Knihovnický Systém). MAKS sice nebyl MARC, ale byly v něm nadefinovány všechny základní prvky jmenného i věcného popisu i způsob zápisu a jeho granularita byla dostatečná na to, aby později mohla být data v něm pořízená převedena do formátu MARC bez větších ztrát a nutnosti manuální intervence. A protože tento formát byl k dispozici již v době, kdy se u nás začaly objevovat první IKS, většina z nich ho převzala jako základ pro své datové struktury, ať již jako výstupní, nebo vnitřní formát. Díky tomu byly pak konverze do formátu MARC relativně snadné všude tam, kde byl MAKS důsledně dodržen, protože bylo možné využít stejnou konverzní tabulku. Tam, kde byly velké odchylky, byl přechod na formát MARC podstatně náročnější. I za včasnou implementaci mezinárodních standardů vděčíme projektu CASLIN. Na implementaci mezinárodních standardů totiž kladl velký důraz.

Ze stáží v zahraničí jsem se vrátila s pevným přesvědčením, že pokud nechceme být ostrovem a chceme přebírat záznamy ze zahraničí a své záznamy poskytnout zahraničním knihovnám, jediná správná cesta je implementace mezinárodních standardů, byť se nám nemusí v mnohém líbit. Na počátku devadesátých let u nás vznikla nová katalogizační pravidla. Stejně objemná jako AACR2 a teoreticky dokonalá, protože v nich bylo pospojováno to nejlepší z různých zahraničních pravidel. Pro mezinárodní spolupráci ovšem prakticky nepoužitelná. A nebýt rozhodnutí o implementaci mezinárodních standardů se změnami jen tam, kde je to opravdu nezbytně nutné a zdůvodněné na půdě CASLIN, nepochybně bychom ztratili řadu let implementací vlastních pravidel a ohýbáním těch zahraničních tak, aby lépe vyhovovala naší stávající katalogizační praxi. Pro věcné zpracování bylo zachováno mezinárodní desetinné třídění, naše předmětová hesla se v rámci možností přiblížila Library of Congress Subject Headings a doplnili jsme anglické ekvivalenty předmětových hesel.

V polovině devadesátých let se NK díky implementaci mezinárodních standardů stala první východoevropskou knihovnou přispívající do světového souborného katalogu OCLC. Tato skutečnost měla význam nejen z hlediska mezinárodní prestiže a z hlediska ekonomického (za naše záznamy jsme získali kredit využitelný na úhradu stahování záznamů zahraniční produkce z OCLC), ale přispěla ke zkvalitnění záznamů české produkce v OCLC, a tím i v katalozích zahraničních knihoven. Když jsem během své stáže v Kongresové knihovně katalogizovala českou produkci, zarazila mne stručnost záznamu. Například Čapkovy *Hovory s T. G. Masarykem* se pouze zařadily jako příslušný svazek pod Čapkovy spisy a nepořizoval se samostatný záznam. Velkým tématem zde byla nutnost zrychlení zpracování. Hlavní prioritou byly dokumenty v angličtině a velkých světových jazycích a zpracování ostatní produkce bylo velmi stručné. Na můj dotaz, jak by se daly záznamy české produkce zlepšit, jsem dostala následující odpověď: *Pošlete své kvalitní záznamy do OCLC a my i ostatní knihovny si je rádi stáhneme.* To byla velká výzva!

Naší úspěšné implementace mezinárodních standardů si v zahraničí velmi cenili. V roce 1995 se v NK konala konference s názvem *Opening of the East European Library*, financovaná Open Society Institute, kde byl implementaci mezinárodních standardů u nás jako vzorovému postupu věnován velký prostor i monografie (viz obr.).

Reorganizace

Spuštění ALEPH v NK se blížilo, mezinárodní standardy byly k dispozici a do nového systému implementované, ale knihovnické útvary nebyly na blížící se změnu připraveny a vedení útvarů pro nasazení nového systému i pravidel se do změn evidentně nechtělo. V této situaci mne ředitel knihovny pověřil nelehkým úkolem. Vedla jsem v té době oddělení analýzy a projekce v databázovém centru NK a zde jsem připravovala implementaci systému ALEPH i standardů. Podle ředitele jsem tedy teoreticky dobře věděla, co je třeba dělat, a nastal čas, abych si vše vyzkoušela v praxi. Pověřil mě tedy vedením Odboru národní bibliografie a katalogizace. Název odboru dobře vyjadřoval největší nástrahu, která na mne zde čekala. Byly zde dvě oddělené linky zpracování. V jedné lince se vyráběl záznam pro národní bibliografii, ve druhé vznikal pro tentýž dokument záznam pro katalog. Lišilo se jmenné, ale hlavně věcné zpracování. Kromě zavedení nového systému a standardů byla nutná kompletní reorganizace.

V útvaru byly navíc obrovské resty ve zpracování produkce pro národní bibliografii. Linka byla dimenzována na průchod určitého počtu dokumentů, ale počet vydávaných titulů postupně rostl a nezpracované dokumenty se hromadily ve skříních. Při přechodu na nový systém a standardy se zpracování zpravidla logicky zpomalí. Další zpomalení jsme si ale nemohli dovolit, naopak bylo nutné zpracování výrazně urychlit. Racionalizace linek přinesla personální úspory, ale vzhledem k tomu, že implementace mezinárodních standardů probíhala i v ostatních knihovnách, bylo nutné část kapacit vyčlenit na překlady a interpretace standardů a metodickou pomoc pro pracovníky NK i dalších knihoven. Byla to nesmírně těžká doba nejen pro mne, ale i pro pracovníky celého odboru, ale reorganizace, implementace nového systému i nových standardů se podařily a doba průchodu dokumentů linkou se zkrátila.

Retrospektivní konverze katalogů

IKS ALEPH významně zvýšil komfort pro uživatele. Jeho prostřednictvím se ale dostali pouze k záznamům malého fragmentu novějších záznamů. Drtivá většina fondů NK byla dostupná jen přes záznamy v lístkových katalozích nebo v tištěných bibliografických soupisech, a tak zůstávala pro vzdálené uživatele nedostupná. Bylo nutné zahájit retrospektivní konverzi katalogů. Bylo jasné, že s ohledem na několik miliónů záznamů bude trvat velmi dlouho. Celý proces pomohl nastartovat a optimalizovat opět projekt CASLIN. Finanční prostředky bylo možné získat jen na nákup technologií, nikoli na uhrazení

lidské práce, kde se předpokládalo uhrazení z rozpočtu NK nebo MK. Tak vznikla moderní technologie RETROKON, jejímž autorem byla česká firma Comdat.

Pro každý krok byl vytvořen samostatný program: pro scanování a archivaci, přístup k předlohám, ruční přepis, OCR, strukturování (viz obr.).

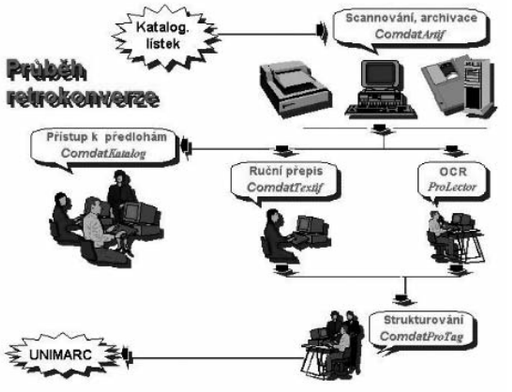

Technologie byla modulární, což byla velká výhoda, protože naskenované katalogy bylo možné zpřístupnit vzdáleným uživatelům v obrazové podobě velmi rychle, zatímco jejich úplná retrospektivní konverze nebyla dokončena dodnes. Kromě NK takto v průběhu následujících let velmi rychle zpřístupnily své katalogy v jednotném rozhraní další české knihovny: Institut umění – Divadelní ústav, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Knihovna Památníku národního písemnictví, MZK, Národní lékařská knihovna, Národní muzeum – České muzeum hudby – katalog hudebnin 1, Národní muzeum – České muzeum hudby – katalog hudebnin 2, Národní muzeum – České muzeum hudby – ostatní katalogy, Národní muzeum – Knihovna Národního muzea, Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Národní pedagogická knihovna Komenského, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Univerzitní knihovna Západočeské univerzity v Plzni, Vědecká knihovna v Olomouci a Židovské muzeum v Praze. I technologie RETROKON byla předmětem velkého zájmu v zahraničí a byla zařazena na program již zmíněné konference *Opening of the East European Library*, financované Open Society Institute, díky níž jsem získala své první zahraniční zkušenosti. Automatizace standardizace a retrospektivní konverze katalogů byly v polovině devadesátých let minulého století projekty NK s velkým mezinárodním přesahem a vlivem, v nichž jsem uplatnila své zahraniční zkušenosti.

Paměť světa a Manuscriptorium

Další významnou „vlajkovou lodí" v mezinárodních vodách byla v té době digitalizace vzácných dokumentů pod vedením Adolfa Knolla, připravovaná ve spolupráci se společností Albertina icome Praha Beroun s.r.o. Na počátku devadesátých let byla NK díky svým aktivitám a zkušenostem v oblasti digitalizace vzácných dokumentů první institucí, která spolupracovala s UNESCO při založení programu *Paměť světa* a v rámci programu *Manuscriptorium* se v následujících letech stala leaderem a koordinátorem na úrovni národní i mezinárodní v oblasti digitalizace a zpřístupnění vzácných dokumentů.

Ochranné mikrofilmování a Kramerius

V úvodu jsem zmínila podporu vzniku profesionálních pracovišť pro ochranné mikrofilmování ohrožených fondů v rámci projektu CASLIN. Na něj později navázal projekt *Kramerius*, zaměřený na ochranu bohemikálních dokumentů, jejichž existence je ohrožena rozpadem (křehnutím) papírového nosiče. Na ochranné mikrofilmování později navázala digitalizace a také vývoj programu pro zpřístupnění těchto dokumentů. S počátky této iniciativy byla spojena jména Františky Vrbenské a Jiřího Polišenského.

Hostivař

V zájmu řešení kritické situace s uložením dokumentů v NK rozhodla vláda v roce 1992 o výstavbě nového depozitáře. Knihovna získala pozemek a budovu bývalého podniku Výstavnictví v Praze 10 – Hostivaři. Projektové a přípravné práce byly zahájeny v lednu 1993, v červenci roku 1994 začaly stavební práce, v roce 1995 byl objekt dokončen. K jeho slavnostnímu otevření došlo dne 25. 1. 1996. Výstavba depozitáře umožnila řešit kritickou prostorovou situaci NK. Byly sem převezeny a ve vyhovujících podmínkách uloženy dokumenty z Klementina i z řady nevhodných objektů, které knihovna postupně opustila. Úspěšné dokončení depozitáře je spjato se jménem Víta Richtera.

Zastavení v roce 1995

Pokud se vrátím k úvodním konstatování, které začíná slovy *V Klementinu chyběl prostor pro uložení dokumentů, dokumenty se ukládaly do beden a nebylo možné je půjčovat*..., již na konci roku 1995, za pouhých pět let, se podařilo neuvěřitelně mnoho věcí. Prostorové problémy do značné míry vyřešila výstavba depozitáře v Hostivaři, byl nastartován program ochranného mikrofilmování ohrožených dokumentů a digitalizace vzácných dokumentů, byla zahájena retrospektivní konverze lístkových katalogů, integrovaný systém ALEPH byl nasazen v plném provozu s důsledným respektováním mezinárodních standardů, NK byla schopna posílat záznamy bohemikální produkce do světového souborného katalogu OCLC a naopak odsud přebírat záznamy zahraniční produkce. Reorganizace ve většině útvarů proběhla nebo probíhala. Díky výše uvedeným výsledkům se propast mezi NK a zahraničními knihovnami zmenšila a instituce i její ředitel se těšili velkému mezinárodnímu uznání.

Boj o udržitelnost

Za prvních pět úspěšných let své porevoluční obnovy vděčí NK kromě Vojtěchu Balíkovi ve funkci ředitele a týmu lidí, jimiž se obklopil a svěřil jim klíčové úkoly, především podpoře zahraničních nadací. Ta následně vygenerovala i finanční prostředky z MK a dalších ministerstev, která jejich vynaložení nemohla odmítnout z důvodů smluvních a/nebo morálních. Po prvních pěti letech zahraniční nadace usoudily, že jejich investice splnily svůj účel a že se NK (i další české knihovny) posunuly do bodu, kdy už se musí o svůj rozvoj a udržitelnost svých projektů postarat samy s podporou svých zřizovatelů. Projekt CASLIN byl oficiálně ukončen na počátku roku 1996 a i ostatní nadace přesunuly své finance a pozornost do méně rozvinutých zemí.

Rok 1996 byl rokem boje o udržitelnost nastartovaných projektů. Alarmující materiály (nejen o retrospektivní konverzi, ale i o dalších tématech) jsme zasílali nejen na MK, ale i členům vlády ČR a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, snažili jsme se lobbovat i osobně. Rok 1996 byl rokem stagnace. Ocitli jsme se v kuriózní situaci – měli jsme špičkové technologie, na které se jezdili se zájmem dívat kolegové ze zahraničních knihoven, ale projekty, pro které byly vyvinuty, se zastavily a opět se rozběhly až od roku 1997. V úvodní fázi se jednalo o účelové financování v rámci výzkumu a vývoje. Takto byl financován například projekt *Zpřístupnění záznamů české knižní produkce 20. století prostřednictvím internetu a CD-ROM,* řešený v letech 1997–2000. Jednalo se o kooperativní projekt deseti knihoven: NK, MZK a všech státních vědeckých knihoven. Všechny měly ve svých fondech českou knižní produkci 20. století a potřebovaly její záznamy do svých katalogů. Hrozila multiplicitní retrospektivní konverze týchž záznamů, proto se knihovny rozhodly spojit síly, výsledek využít společně a nabídnout ostatním knihovnám. Právě kooperace deseti velkých knihoven byla společně s moderní technologií základem úspěchu projektu.

Důležitým milníkem ve financování projektů se stal konec roku 1996, kdy Poslanecká sněmovna ČR přidělila 40 milionů korun na Rozvoj informační sítě veřejných knihoven – RISK. RISK byl předchůdcem programu VISK – Veřejné informační služby knihoven. Program VISK byl schválen usnesením vlády ČR v dubnu 2000. Jeho základním cílem je inovace veřejných informačních služeb knihoven na bázi informačních technologií. V jeho rámci mají dodnes své podprogramy a stabilní financování všechny výše zmiňované důležité aktivity a projekty:

VISK 5: Národní program retrospektivní konverze katalogů knihoven v ČR – RETROKON;

VISK 6: Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica;

VISK 7: Národní program digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius.

Druhá polovina devadesátých let

Druhá polovina devadesátých let minulého století byla ve srovnání s první velmi hektickou polovinou doby stabilizace. NK byla plně automatizována, měla prostor pro skladování dokumentů, měla řadu projektů na špičkové světové úrovni a těšila se velkému mezinárodnímu respektu za změnu, kterou prošla za deset porevolučních let. Měla řadu odborníků, kteří pracovali v mezinárodních organizacích a komisích a stále častěji byli zváni jako přednášející na zahraniční konference.

BOHDANA STOKLASOVÁ
stoklasovabohdana@gmail.com

Obr.: archiv autorky

Knihovníci a ex libris
Královéhradecký kraj

Řada knihoven má své ex libris, některé knihovny mají i jejich sbírky a dokonce mnozí knihovníci mají svá vlastní. V tomto cyklu jsme se zaměřili právě na ex libris knihovníků. Devátá část je věnována Královéhradeckému kraji.

Ladislav Jan ŽIVNÝ
(1872 Újezd u Nového Bydžova
až 1949 Praha) učitel, bibliograf

autoři:
→ František Kaván (1866–1941)
↓ Josef Hodek (1888–1973)

→
autor:
Otakar Štáfl
(1884–1945)

František TICHÝ
(1866 Hradec Králové – 1961 Hradec Králové)
knihovník, ředitel městského muzea,
architekt, sběratel ex libris,
válečný zajatec v Turkestánu

KVĚTA CEMPÍRKOVÁ | *cempirkova@cbvk.cz*

Obr.: sbírka ex libris Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích

Knihovny v Královéhradeckém kraji a první knihovní zákon

Knihovny v oblasti východních Čech mají dlouholetou historii. Již před polovinou 19. století je v historických kronikách doložena činnost spolků, besed a ochotnických divadel. Tělocvičné jednoty Sokol vznikaly ve východočeských městech mezi prvními na území Čech a Moravy (v roce 1862 v Jaroměři, Nové Pace, Jičíně). Spolky a besedy byly i veřejnými půjčovnami knih, ale většinou pouze pro své členy. Knihy se půjčovaly ve školách a na farách. Veřejně přístupné byly i šlechtické knihovny – např. od konce 18. století šternberská hraběcí půjčovna knih v **Častolovicích**.

Podobně i knížecí rodina Harrachů v **Hrádku u Nechanic** podporovala finančně i darováním knih školní knihovnu založenou v roce 1871. Podnět k založení knihovny ve městě (tehdy nazývaném Nechanice nad Bystřicí) dal vychovatel harrachovských dětí. V roce 1919 vznikla Veřejná knihovna města Nechanice sloučením knihoven spolků a Štolbovy knihovny. JUDr. Josef Štolba (jehož jméno nese současná knihovna) byl velkým milovníkem knih a autorem mnoha divadelních her. Do Nechanic také svolal první sjezd spisovatelů (v čele s Aloisem Jiráskem) žijících na východě Čech.

Také v **Rychnově nad Kněžnou** se stala již počátkem 17. století první knihovnou šlechtická knihovna rodu Kolowratů. Knihovny pro studenty a profesory mělo tamní piaristické gymnázium. Ve druhé polovině 19. století fungovaly Občanská a Řemeslnická beseda – obě měly kolem 2000 knih, které zdarma půjčovaly svým členům. V roce 1921 byla otevřena Havlíčkova veřejná knihovna a čítárna, která vznikla sloučením besedních knihoven. Půjčovalo se dvakrát v týdnu, obec dávala na knihovnu 3000 korun ročně, městská spořitelna 1000 korun, přispívaly i další organizace. Čítárna časopisů byla otevřena denně od pěti do osmi hodin večer a k dispozici bylo 30 deníků a týdeníků a 28 revuí. Počátky obecní veřejné knihovny v **Úpici** na Trutnovsku jsou spojeny s činností spolkové knihovny a knihovny Čtenářské besedy na konci 19. století, mj. záslužným působením MUDr. Antonína Čapka, otce spisovatele Karla Čapka a malíře Josefa Čapka.

Z počátku dvacátých let 20. století, tzn. na základě účinnosti prvního knihovního zákona, najdeme v dobových dokumentech i zmínky o knihovnách. Například v obci **Barchov** byla roku 1920 ustavena Hospodářsko-čtenářská beseda, jejímž předsedou byl František Hyršl, rolník z č. p. 68. Tento spolek se staral o své členy ve věcech hospodářských (nákupy krmiv, umělých hnojiv, uhlí apod.), ale též o knihovnu, která se stále doplňovala. Podle tehdejších záznamů se zde hojně četlo. V roce 1923 byla v obci zřízena veřejná knihovna.

V **Ostroměři** na Jičínsku existovala hospodářsko-čtenářská beseda Komenský; zmínky o knihovně jsou z roku 1893. Zásluhu na jejím vzniku měl tehdejší řídící učitel Jan Pavelka. Ve spolcích zde byli činnými učitelé, úředníci i rolníci. Náplní činnosti bylo veškeré společenské dění v obci: přednášky z oblasti hospodaření, ale i cestopisné pořady, pořádaly se výstavy ovoce, květin a drobného zvířectva. Základem knihovny byly dary členů. Knihovna měla v počátcích 306 svazků a odebírala deset časopisů především s hospodářskou tematikou. Byla umístěna v besední místnosti v hostinci Na poště; čtenářský poplatek činil pět korun za půjčení knih. V roce 1905 měla knihovna 85 členů – to bylo na tehdejší dobu hodně. V roce 1920 se knihovna stává veřejnou a stěhuje se do úřední místnosti radnice.

Ve městě **Červený Kostelec** na Náchodsku působila školní knihovna již v roce 1834. O její

větší činnost se od roku 1849 zasloužil kaplan Jiří Ehl. Knihovna sloužila pouze učitelům a žákům. Na rozšíření půjčování knih a časopisů se podílely různé spolky. Městská knihovna vznikla v roce 1920. O činnosti knihovny svědčí zápis z pamětní knihy města Červený Kostelec z roku 1923: *lidová knihovna má 1838 svazků, z toho 407 poučných, 184 časopisů a 1247 knih zábavných. V roce 1922 se knihy půjčovaly 62krát za rok, průměrně si vypůjčovalo 75 čtenářů. Výpůjčky 2krát týdně. Celkem bylo přečteno 9001 knih, zapsaných čtenářů bylo 346 (jeden čtenář v průměru přečetl asi 30 knih)*. Z té doby také pochází čtyřicetičtyřstránkový seznam knih rozdělený na dvě části: 1. básně, próza, dramatika, 2. zeměpis-cestopisy, dějepis, přírodní vědy, různé, časopisy a dodatek. Součástí seznamu knih je i dobový knihovní řád (ponechán originální pravopis):

1. Právo vypůjčovati si knihy přísluší každému dospělému obyvateli Červeného Kostelce. Dětem se knihy nepůjčují ani nevydávají.

2. Knihy se půjčují zdarma na legitimaci, kterou vydá knihovník při prvém půjčování v knihovně.

3. Na jednu legitimaci se půjčují pouze dvě knihy na dobu 14 dní.

4. Aby se vypůjčování urychlilo, je třeba, aby každý vypůjčovatel již doma vybral si ze seznamu 5–8 knih pro případ, že by dvě vybrané knihy nebyly již v knihovně.

5. Na lístku vybraných, napsaných knih, uveďte nejprve číslo, pak spisovatele a název. Knihovna je rovnána podle čísel. Ulehčíte a urychlíte knihovníkovi půjčování knih.

6. Právoplatný majitel legitimace ručí za knihy, které byly na jeho legitimaci vypůjčeny i bez jeho vědomí. Proto ztrátu legitimace ihned hlaste!

7. Vypůjčovatel nechť sobě po obdržení knihy prohlédne a jejich vady ihned oznámí, jinak ručí sám za jejich dobrý stav.

8. Knihami zacházejte šetrně a nic do nich nepište!

9. Poškozenou neb ztracenou knihu je povinnen majitel legitimace nahraditi v plné ceně (i s vazbou), menší poškození nechají se spraviti na účet majitele legitimace.

10. Knihy patřící veřejné knihovně nesmí vypůjčovatel nikomu jinému půjčovati.

11. Seznamy prodává knihovník v knihovně za určitý poplatek. Seznam v knihovně se nikomu nepůjčuje a musí si každý majitel legitimace seznam zakoupiti.

12. V červenci a srpnu je knihovna uzavřena a musí býti všechny knihy do té doby odvedeny.

Knihovny v oblastech s převahou německého obyvatelstva (například na Trutnovsku) vznikají až po roce 1945.

ALENA SOUČKOVÁ | *alena.souckova@svkhk.cz*

POUŽITÁ LITERATURA:

- Historie knihovny. *Kultura Rychnov nad Kněžnou, s.r.o.* [online]. c2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: http://kulturark.cz/knihovna/historie-knihovny.
- Historie knihovny. *Město Červený Kostelec* [online]. [Cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://www.cervenykostelec.cz/clanek/historie-knihovny.
- Historie knihovny. *Městská knihovna Úpice* [online]. c2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://www.knihovnaupice.cz/o-knihovne/historie-knihovny.
- Historie knihovny. *Místní knihovna Častolovice* [online]. c2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://knihovnacastolovice.cz/historie-knihovny/.
- Historie knihovny. *Obecní knihovna E. Štorcha v Ostroměři* [online]. [Cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://knihovnaostromer.webk.cz/pages/historie-knihovny.html.
- JANKOVÁ, Alena. *Veřejná knihovna v Rychnově nad Kněžnou 1871–2001: vydáno u příležitosti 130 let od založení knihovny Občanské besedy a 80 let od otevření Havlíčkovy knihovny*. Rychnov nad Kněžnou: Městský úřad, 2003, 74 s.
- O knihovně. *Knihovna Nechanice* [online]. [Cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://knihovnanechanice.webk.cz/pages/o-knihovne.html.
- O veřejné knihovně v Barchově. *Obec Barchov - oficiální stránky obce* [online]. 2018–2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://www.barchov.cz/o-verejne-knihovne-v-barchove-4371/.

První knihovní zákon – 100 let

Jak to bylo **v Hradci Králové**

V roce 1919, kdy byl vydán první knihovní zákon, měl Hradec Králové jinou podobu, než jak ho známe dnes. Tvořilo ho vlastně jen dnešní historické jádro, což byl pozůstatek města spoutaného pevnostními hradbami. Okolní obce a městysy, které dnes považujeme za součást města, byly tehdy samostatné. Ve většině z nich vznikaly knihovny nejrůznějšími způsoby. Tyto instituce později vytvořily základ sítě poboček hradecké městské knihovny. Nejvíce jich knihovna získala při vzniku tzv. Velkého Hradce Králové v roce 1942, kdy byly dosud samostatné okolní obce sloučeny s centrem města.

V samotném **Hradci Králové** byla městská veřejná knihovna otevřena v roce 1896. Zároveň ve městě fungovaly i různé spolkové knihovny a od roku 1899 Veřejná Palackého čítárna. Knihovní zákon mimo jiné stanovil, že v obcích s více než 10 000 obyvateli musí být knihovník odborným obecním úředníkem s platem a musí být také absolventem střední školy nebo školy na stejné úrovni. V Hradci tak nastala zvláštní situace, kdy byl od roku 1922 oficiálně knihovníkem architekt František Tichý, ale fakticky tuto službu vykonávala Anna Rybová, které chybělo potřebné vzdělání. Městské zastupitelstvo také rozhodlo, že se veřejná městská knihovna spojí s Palackého čítárnou. V roce 1923 obě instituce začaly společně fungovat v domě U Špuláků na Velkém náměstí. Na tomto místě knihovna sídlila až do roku 1939, kdy se přestěhovala do budovy bývalého Záložního úvěrního ústavu v Tomkově ulici (čp. 177).

Obecní knihovny, které tvořily základ pozdější sítě poboček hradecké městské knihovny, vznikaly buď po vydání knihovního zákona, nebo již dříve. V přímé návaznosti na zákon vznikly knihovny v **Pileticích** (1920) a ve **Svinarech** (1919). Většina ostatních obecních knihoven vznikla na základech místních spolkových knihoven (např. Malšovice, Plačice, Slezské Předměstí, Pražské Předměstí, Pouchov) a nový zákon pro ně pouze stanovil nová pravidla financování a řízení – ukládal všem obcím zřízení veřejné knihovny a stanovil částky, které se měly na její provoz vydávat.

V historii jednotlivých obecních knihoven bychom našli několik zajímavostí. Jednou z nich je knihovna v **Kuklenách**, jejíž jádro tvořila knihovna založená roku 1889 Františkem Stanislavem rytířem z Hrubého Jelení. Podle vzpomínek Vilmy Rychetské se o něm říkávalo, že byl velký vlastenec a rebelant. Prý pocházel z Červeného dvora ve Farářství, jeho matka byla dvorní dámou a měl být levobočkem císaře Maxmiliána Mexického. Odjel do New Yorku, ale z dopisů, které posílal do Kuklen, vyplývá, že se mu tam nevedlo příliš dobře. Po jeho odjezdu do zahraničí převzaly knihovnu místní spolky. Po vydání knihovního zákona se z ní stala Veřejná obecní knihovna.

Husova veřejná knihovna v **Novém Hradci Králové** vznikla již v roce 1913 sloučením zdejších spolkových knihoven. Fungovala tu i veřejná čítárna, která ale roku 1923 zanikla pro nezájem. Knihovna vystřídala několik prostor, mimo jiné také Fibigrův hostinec čp. 88, kde sídlila i četnická stanice s vězením. Místní kronikář nám zanechal zprávu o vkusu tehdejších čtenářů: *Muži ... četli rádi o politice, ženy zamilované knížky a mládež pikantní četbu. Četlo se letmo a povrchně a všichni nejraději četli krátké, napínavé a smyslné, senzační články.*

V roce 1919 byla zřízena **Husova obecní knihovna na Pouchově**, kterou tvořila již dříve založená knihovna pro dospělé, knihovna sociální demokracie Kruh, knihovna Sokola a knihovna Čtenářské hospodářské jednoty Turinský. Na knihovnu byla uspořádána sbírka „dům od domu", která vynesla 831 korun a 80 haléřů. Knihovna sídlila v místní škole a půjčovalo se od listopadu do dubna.

Foto: archiv KMHK

Dům U Špuláků – sídlo Palackého čítárny a později Městské veřejné knihovny v Hradci Králové (1923–1939)

Největší obecní knihovnou v okolí Hradce Králové byla ta na **Pražském Předměstí**. Její obliba mnohdy převyšovala i hradeckou městskou knihovnu. Z původní spolkové knihovny se v roce 1920 stala knihovna městská (Pražské Předměstí mělo tehdy status města). Zdejší knižní fondy byly velmi kvalitní a i státní instruktor František Fridrich ji počítal mezi nejlepší knihovny v republice. Čtyřicet let ji svědomitě vedl řídící učitel Antonín Šmída. Jiří Vaněk na něho vzpomíná: *Sám byl člověk veselý, dovedl pronést různý vtip a připomínky a většinu čtenářů dobře znal, takže do knihovny na Pražském Předměstí se chodilo jako domů.*

Ačkoliv knihovny vznikaly již před vydáním knihovního zákona v roce 1919, není namístě jeho význam zlehčovat. Udal totiž jasná pravidla zřizování, vedení a financování knihoven v jednotlivých obcích. Tam, kde knihovna ještě nebyla, musela být ze zákona založena. Díky tomu se Česká republika dodnes pyšní nejhustší sítí knihoven na světě. Jak je zřejmé z předchozích řádků, v některých obcích v blízkosti Hradce Králové vznikly knihovny přímo díky tomuto zákonu, jinde byly původní spolkové knihovny a čítárny sloučeny v jednu obecní knihovnu. Většina z nich se později stala pobočkami Knihovny města Hradce Králové. Počet poboček se různě rozšiřoval nebo zmenšoval podle toho, jak byly jednotlivé obce připojovány k městu. Nejvíce jich knihovna získala v roce 1942, další významné změny nastaly v letech 1954, 1971 a 1976.

IVA KOŠŤÁLOVÁ | *kostalova@knihovnahk.cz*

Knihovna „U Studánky" v Malých Svatoňovicích

Naše vesnička Malé Svatoňovice, zvaná též Studánka, ležící na úpatí Jestřebích hor nebo také Brend, je proslavená zázračnou studánkou, sourozenci Čapkovými, doly, bledulkami, araukarity aj. a má docela bohatou historii. Zajímavá je i historie naší knihovny, ve které letos působím již dvanáctým rokem. Průběžně jsem po ní pátrala mezi čtenáři i staršími občany, ale bohužel bezvýsledně. Jeden odkazoval na druhého, a i když to byly opravdu starší ročníky, nikdo z nich si nic zásadního nepamatoval.

Nejvíce zmiňovali pana učitele Drahoňovského, který působil v 50. letech i jako knihovník a byl velice oblíbený mezi dětmi a občany. Jenže já chtěla pátrat hlouběji do historie. Následně mi nabídla spolupráci tehdejší kronikářka obce Markéta Pavlisová, která pracovala v okresním archivu v Trutnově, a pár základních, z mého pohledu důležitých informací dohledala, za což jsem jí vděčná. Střípky se začaly slepovat a my daly dohromady paměti od roku 1880, informace jsme doplnily dalšími dostupnými materiály.

Společnost se při zábavě 28. 10. 1880 usnesla založit **čtenářský spolek** a ustanovila svolat schůzi už na 4. 11. do místnosti zdejší nádražní restaurace (viz foto na 3. s. obálky). Jako svolavatelé se na obě pozvání podepsali J. Svoboda, řídící učitel zdejší obecné školy české, a N. J. Nikolič, úředník dráhy, který se stal předsedou spolku. Odhlasovalo se odebírat periodika: *Národní listy*, *Humoristické listy*, *Lumír*, *Šotek* a čtvery noviny, časopisy v němčině. Dne 1. 12. 1880 pak čtenářský spolek zahájil činnost. Příspěvky byly stanoveny následovně: zápisné 50 kr. (krejcarů) a měsíční příspěvek 30 kr.

Na mimořádné valné hromadě 20. 1. 1881 bylo sděleno, že spolková místnost nevyhovuje, a spolek přesídlil do hostince č. p. 1 (viz foto níže). Důvodem přesídlení bylo nedorozumění s restauratérem p. Jindrou. Na další valné hromadě, konané již na nové adrese, předseda oznámil schválení stanov a oficiální název spolku **Čtenářská beseda**. V pamětní knize z let 1918–1938 je zmínka: *Starého data je též knihovna místní „Čtenářské besedy" založená r. 1887. Od r. 1920 byla sloučena s veřejnou obecní knihovnou. Obyvatelstvo naší obce pilně čte. Velikou službu vykonala „Čtenářská beseda", která měla obsáhlou veřejnou knihovnu, nyní sloučenou ve velké obecní knihovně.* V té době se začaly půjčovat české knihy.

Kamenná hospoda (Kaménka)

Foto: archiv Knihovny Malé Svatoňovice

Na schůzi výboru 14. 4. 1888 bylo smluveno, aby nečlenové platili za vypůjčení knih takto: za knihu do 100 stránek 1 kr., do 200 stránek 2 kr., přes 200 stránek 3 kr. Výbor zvolil jednohlasně Václava Pospíšila knihovníkem spolku-besedy.

Na valné hromadě Čtenářsko-zábavní besedy v Malých Svatoňovicích, která se konala dne 2. 2. 1905, byli do výboru zvoleni: Vojtěch Šandera – předseda, Jindřich Vlček – jednatel, Augustin Baudisch jun. – pokladní, Karel Kovařík – pomocný správce, František Teichmann – bez funkce, Josef Kafka – bez funkce.

Budova české školy (1875), výuka do roku 1923; německá škola (chaloupka) 1872–1903

V roce 1910 hoteliér Eduard Kohner daroval 5 K (rakouskouherská koruna) na školní knihovnu. Panskému hostinci č. p. 1 říkali Hotel a školní knihovna byla ve škole pod Klůčkem č. p. 58 (viz foto nahoře). Knihovna sloužila chudším dětem, které nemohly mít svou vlastní učebnici nebo knihu.

Valná hromada Čtenářsko-zábavní besedy konaná dne 18. 2. 1917 v Malých Svatoňovicích zvolila knihovníky A. Ludvíka, klempíře, a J. Petra, učitele. Zvolení bylo oznámeno c. k. okresnímu hejtmanství v Trutnově.

Ve Sborníku soudního okresu úpického Viléma Schreibera z roku 1929 bylo nalezeno: *Obecní veřejná knihovna založena r. 1920, má 1134 svazky, 94 čtenáře. Za r. 1927 přečteno 1646 knih. Část knihovny náleží Čtenářské besedě.* Knihovní rada: Antonín Blümel, řídící učitel ve výslužbě – předseda, Božena Slancová – jednatelka, Josef Bittner – pokladník, Jan Petr – knihovník; František Klimeš, Augustin Tomek – členové.

V roce 1935 byla v každé třídě měšťanské školy zavedena dětská čítárna, kde se doplňovaly časopisy: *Naše republika*, *Malý čtenář*, *Mládí*, *Klas*, *Na kladském pomezí*, *Zora*. Z pamětní knihy obce Malé Svatoňovice z let 1939–1945 (kronikář J. Kašpar) cituji: *Veřejná knihovna čítá 1742 svazků. Založena byla r. 1921. Vede ji dlouhá léta řídící učitel A. V. Blümel (nastoupil 1. 4. 1896) a učitel Josef Drahoňovský. Čtenářů je 224 a nejhorlivějším je v obci Bohumír Mareček.* Další zmínky o knihovně nalézáme až v roce 1957 (viz foto na 3. s. obálky).

Radostí je, že naše knihovna obklopená krásnou krajinou funguje dodnes a myslím, že tomu tak bude i v dalších letech a že najde své čtenáře i do budoucna.

HANA KOZÚBKOVÁ
| *knihovna.malesvatonovice@seznam.cz*

Místní knihovna **v Úhlejově**

Při zpracování článku jsem narazila na problém. Archiv naší knihovny totiž v roce 1959 zničilo zřícení lomenice domku, kde sídlil jak místní národní výbor, tak byla umístěna i knihovna. Knihovnice paní Holková knihy přenesla do vlastního bytu a po usušení je umístila prozatímně na půdě. Během nehody však došlo ke ztrátám a poškození průkazné správní dokumentace z dob minulých…

Nelze nepřipomenout prvopočátky půjčování knih v našich obcích Úhlejov a Chroustov. Začetla jsem se do kronik obcí, kde jsem vyhledávala po jednotlivých letech zmínku o knihovně. Již v roce 1883 divadelní ochotníci věnovali na žákovskou knihovnu v obci Chroustov (tehdy školní obec, dnes součást Úhlejova) 5 zlatých 24 krejcarů, a ta se rozrostla na 150 knih. Z této informace vyplývá, že knihovna fungovala již před rokem 1883. Knihovnu nevedl nikdo jiný než osvícený český učitel.

Život v obcích určoval především Sbor dobrovolných hasičů, s jeho vznikem v roce 1901 vzniká i spolková knihovna. Pan učitel Schrimpf věnoval i finanční obnos, aby byla hasičská knihovna doplněna kvalitními knihami. Na vzpomínku šlechetného dárce ujednali hasiči odebírání ročníku 1904 *Libuše a Matice lidu*. I tyto vzpomínky jsou potřebné k pochopení doby následující. Naši předci si velmi vážili možnosti zapůjčit si knihu. Pro chudé Podkrkonoší byla četba – vedle ochotnického divadla – jediným dostupným prostředkem k posouzení jejich cítění, vědomí a především ke vzdělávání dětí mimo školní vyučování. Tato touha byla zřejmě velká. Z kronik se dočítám, že každý rok pořizovala knihovna hasičská a částečně i divadelní nové knižní svazky. Za získané finanční prostředky se postupně knihám dávaly nové vazby. Do knih se dávaly tzv. vlepky, které upozorňovaly na potřebu šetrného zacházení s knihou.

V roce 1919 byla mezi obcí Ouhlejov a Sborem dobrovolných hasičů ujednána dohoda o převodu hasičské knihovny do správy obce. Obci bylo postoupeno 92 svazků. Do konce roku 1930 měla již obecní knihovna 206 svazků v ceně 2146 Kč a vykázala celkem 2759 výpůjček. Těsně po válce byla zřejmá únava obyvatel. Výrazný nedostatek a hlad se odráží i na aktivitách v obci. Dopis zastupujícího správce knihovny: *Vedl jsem, příteli drahý, Tvoje knihy za Tebe, pokud mi bylo možno, doufám, že až to přehlédneš, že nebudeš mi míti mnoho co k vytýkání, ale když přece něco shledáš, pomysli, že byla válka, že i já, ač jsem byl doma, prodělával jsem také vojnu svým způsobem – a doufám, že mi odpustíš.*

V roce 1921 vykázala knihovna 165 výpůjček, ovšem v roce 1922 to bylo již 256. Obecní zastupitelstvo na ni nezapomíná a každoročně ji dotuje finančními prostředky na nákup knih. Pomalu se mladá republika vzpamatovává z hrůz války a učí se zásadám demokracie. V souladu s tím se rozšiřují možnosti výpůjček, dnes známým meziknihovním výměnným systémem (většinou se jednalo o 50 knih ročně). Jednotlivé knihovny měly své názvy, naše úhlejovská se jmenovala „Neruda", chroustovská pak „Havlíček". Rok 1930 je již s počtem 354 výpůjček mnohem výraznější. Ke čtenářskému rekordu došlo v roce 1934 – 380 výpůjček. Největší úspěch zaznamenali autoři: M. Kyzlinková, B. Zahradník-Brodský, J. Š. Baar, K. V. Rais, A. Jirásek, cestovatel J. Kořenský, I. Herman. Smutným zjištěním pak je, že bylo zařazeno šest svazků titulu *Ochrana proti leteckým útokům*.

Blíží se zkáza naší mladé rozvíjející se demokracie. Zde záznamy končí, jak jsem v úvodu předeslala. Nikde jsem nenašla záznam o výpůjčkách dětské literatury, ani v uchovaných starých titulech.

DANIELA VALENTOVÁ
knihovna.uhlejov@seznam.cz

Psalo se jinde

Podklady jsou čerpány z fondu Knihovny knihovnické literatury, databáze Anopress.

VESELÁ, Lenka. Na stopě švédské kořisti. *Věda a výzkum*. 2019, č. 1, s. 56–61. ISSN 2533-784X

PhDr. Lenka Veselá, Ph.D., z knihovny Akademie věd ČR pátrá po osudu uloupených knih v průběhu třicetileté války švédskými vojáky z Prahy, Olomouce, Mikulova a jiných českých měst. V článku popisuje portál Švédská knižní kořist z Čech a Moravy 1646–1648 (*https://www.knizni-korist.cz/*). Součástí portálu je i databáze knih nebo interaktivní mapa uložení knih. Databáze knih obsahuje tituly, které autorka osobně našla ve fondech zahraničních knihoven a následně prostudovala. V závěru článku popisuje další osudy svého bádání i této válečné kořisti.

KŘIVÁNEK, Vladimír. Historie českého PEN klubu a jeho polistopadová éra. *Biblio*. 2019, (7) 8, s. 10–11. ISSN 2336-1921

Článek popisuje historii a důvody vzniku mezinárodní spisovatelské organizace PEN klub. Vznik československého centra PEN klubu se datuje do roku 1925 a je spojen se jménem Karla Čapka. Příspěvek popisuje vznik, místo vzniku, členy, aktivity této instituce, a to až do konce druhé světové války. Stručná historie organizace do roku 1989. Poté popis obnovy PEN klubu a současné činnosti.

SMOLÍKOVÁ, Klára. Jak přivést děti ke čtení. *Rodina a škola* [online]. 2019, (9), 10 [cit. 2019-11-27].

Autorka ve svém příspěvku popisuje problematiku dětského čtenářství, kterým se dlouhodobě zabývá, motivaci dětí ke čtení a význam knihoven v tomto procesu. Srovnává dobu minulou a současnou, dále roli rodiny při výchově ke čtenářství. Vyzdvihuje význam školních knihoven, knihovníků, nákupu vhodného fondu apod.

LOKAJOVÁ, Jana. Čtenářské zrcadlo. *Rodina a škola* [online]. 2019, (8), 17 [cit. 2019-11-27].

Sumarizace výsledků průzkumu dětí a mládeže do 19 let, které získala Národní knihovna ČR a Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR. Výsledky u mladších dětí jsou pozitivní, u mládeže ve věku 15–19 let jsou spíše alarmující. Autorka uvádí důvody, dále také akce a aktivity na podporu čtenářství této věkové skupiny (*Kamarádka knihovna*, *Noc s Andersenem*, *Čtenářské zrcadlo*, *Koláčky štěstí* aj.).

HAZUKOVÁ, Marie. Vůně knih je návyková. *Mladá fronta Dnes* [online]. 2019, (254), 18 [cit. 2019-11-27]. ISSN 1210-1168 Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp/.

Článek věnovaný práci a profesní dráze PhDr. Štěpánky Běhalové, Ph.D., která od roku 1991 pracuje v Muzeu Jindřichohradecka jako kurátorka knižních sbírek, předsedkyně komise Asociace muzeí a galerií ČR; od roku 2016 je také členkou Ústřední knihovnické rady. Druhá část příspěvku se věnuje digitalizaci knih v Muzeu Jindřichohradecka, a to jak knih, tak periodik.

ŠEVČÍKOVÁ, Eva a Martin PJENTAK. Knihovna jako místo setkávání a radosti. *Mladá fronta Dnes* [online]. 2019, (257), 14 [cit. 2019-11-27]. ISSN 1210-1168 Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp/.

Rozhovor s ředitelkou městské knihovny v Bílovicích Evou Ševčíkovou. Knihovna získala několik ocenění: Knihovna roku 2019 v kategorii měst od pěti do deseti tisíc obyvatel a první cenu v krajské soutěži K2 (Knihovna Moravskoslezského kraje). Tématy rozhovoru jsou aktivity knihovny pro děti a mládež, zaměstnanci knihovny, komunitní centrum, akce knihovny pro všechny věkové kategorie, vybavení a fond knihovny, motivace ke čtení, poskytované služby apod.

HONUS, Aleš. Otevřeli Komenského knihovnu. *Právo* [online]. 2019, (266), 13 [cit. 2019-11-27]. ISSN 1211-2119 Dostupné z: http://pravo.novinky.cz/.

Město Fulnek vzdalo hold J. A. Komenskému, který zde prožil tři roky. V nedávno rekonstruovaném Knurrově paláci otevřeli knihovnu, která byla přestěhována z jiných prostor. Ponese název Komenského knihovna Fulnek (*https://www.mkcf.cz/knihovna*). V objektu se mimo knihovnu nachází informační centrum a výstavní prostor. Moravskoslezský kraj přispěl na rekonstrukci tohoto paláce sedmi miliony korun.

Připravila **RENÁTA SALÁTOVÁ**

Když o zážitky není nouze

12. část

knihovny Královéhradeckého kraje

Foto: J. W. Procházka a K. Smolíková

Severovýchodním směrem vyrážíme za čtenáři rádi. Téměř s každou návštěvou v některé ze zdejších knihoven se pojí vzpomínka na něco neopakovatelného. A přitom by jeden řekl, že knihovny a knihovníci se od sebe vlastně tolik neliší...

Když jsme před pěti lety přijali pozvání z **Městské knihovny Slavoj** ve Dvoře Králové nad Labem, abychom připravili komiksový workshop v rámci valné hromady Klubu dětských knihoven SKIP, čekalo nás na první pohled velmi kompaktní publikum. Rozesmáté knihovnice v pestrobarevných volných šatečkách reagovaly vlídně a vstřícně na nás i téma a ochotně se dělily o nápady s ostatními. Rozhodně ani na okamžik nezaváhaly a pustily se do skupinové práce. Už dávno víme, že svět knihoven prostupuje solidarita, jednotlivé instituce se nevnímají jako konkurenti, doporučují si osvědčené tipy i třeba spisovatele.

S knihami do hor

Často dostáváme na cestách za čtenáři otázku, zda se neobáváme komplikací na silnicích, když na besedy vyrážíme i v zimě. Odpovídáme, že sněhové přeháňky jsou nevyzpytatelné, sněžit může stejně dobře v listopadu jako v dubnu a ve Špindlu už jsme byli. Dokonce dvakrát. Poprvé na pozvání **Městské knihovny Špindlerův Mlýn**, besedy se však měly uskutečnit ve škole. Dorazili jsme s půlhodinovou časovou rezervou a v příjemném říjnovém ránu jsme objeli město nejprve jednou, potom podruhé a stále jsme nemohli najít budovu školy. Až po několika telefonátech jsme zjistili proč. Leží vysoko ve svahu až pod lesem, výš než většina chat, kam v sezoně míří lyžaři. Když jsme tedy do školy jeli podruhé, už jsme nebloudili. Co jsme však nezvládli, bylo nasadit sněžné řetězy na obě kola, takže jsme stejně vyjeli jen do poloviny kopce. Počátkem prosince už všude ležela vysoká vrstva sněhu.

Jak se do školy dostáváte? ptali jsme se žáků, kteří nám vyrazili pomoci s objednanými knihami. *Jezdíme na běžkách!* smáli se takové přihlouplé otázce a nedočkavě listovali v nových knihách.

Kde dávají spisovatelé dobrou noc

Městskou knihovnu v Meziměstí má na starosti knihovník Martin Slavík. V místní škole navíc vede spolu se svou manželkou Monikou čtenářský klub pro děti z druhého stupně. Říkají si Čítci a čtou rádi. Cestou do Meziměstí je třeba projet kolem hostince U Generála Laudona a přejet Laudonovy valy. Slavný generál se však zde prý příliš nevytáhl a pruské vojáky z Meziměstí a Broumova nevyhnal. Klára po návštěvě Meziměstí zvažovala, zda se do Broumova alespoň na otočku nezajede podívat. Pak ji zmohla únava a řekla si, že ji sem nohy určitě brzy zavedou.

Broumovský klášter jsme opravdu o pár měsíců později navštívili v rámci letní školy Paměti národa, pro kterou jsme si připravili semináře. Zbyl nám čas i na návštěvu klášterní knihovny a literárního domečku, kam se uchylují spisovatelé, aby měli klid na tvorbu. Toho času zde pobývali manželé Ester a Milan Staří. Genius loci Broumov bezesporu má, jak moc silná energie tu dřímá, se však přesvědčila až Klára, když koncem roku navštívila pro změnu **Městskou knihovnu Broumov**.

První den, když dětem představovala knihy o Davidovi a jeho kocourovi, kteří cestují v čase mezi knihovnami, nakráčel do knihovny kocour. Jako by slyšel, jak Klára říká, že kočky se do knihoven hodí. Druhý den se však stalo něco ještě podivnějšího. Když přesvědčovala čtenáře o síle knih, seskočil za jejími zády z okenního parapetu květináč. Publikum zbledlo a paní knihovnice Jana Lacina Jenková situaci moc nevylepšila, když po besedě prozradila, že v knihovně straší. Pod oknem v místech, kam spadl těžký květináč, stála prý postel, ve které zemřela poslední majitelka...

Ten větší Hradec

Na jihu Čech se Hradcem myslí Jindřichův Hradec, ale v těchto krajích jedině Hradec Králové. **Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové** nám poslala před třemi lety pozvánku na knihovnickou konferenci věnovanou vzdělávání. Klára vystoupila s příspěvkem *Měl by knihovník zastoupit učitele? Knihovník v roli pedagoga*, což je téma, které ji dlouhodobě zajímá. Kde jinde než

Moderní budova SVK v Hradci Králové

ve vědecké knihovně ho otevírat? Z deset let staré (tedy vlastně nové) budovy, postavené na půdoryse písmene X, lze vyhlížet ven malými kulatými okny a snít o knihovnících, kteří si nedají diktovat školami, v čem mají čtenáře vzdělávat. Místní edukátoři ve svých lekcích ostatně zdatně kombinují odpověď na požadavky škol, které chtějí Čapka či Němcovou, s vlastními záměry. Skrze střípky z děl klasiků dětem představují knihovnu jako informační instituci.

Na konferenci jsme se potkali i s ředitelkou **Knihovny města Hradce Králové** Barborou Čižinskou. Klára se s Bárou potkávala při studiích na filozofické fakultě, když ze zájmu navštěvovala přednášky určené knihovníkům a pořád se přednášejících – coby knihovnictvím nepolíbená studentka estetiky a kulturologie – na něco ptala. Naštěstí Bára se na ni po těch letech už za vyrušování nezlobila.

Pohádková knihovnice z Jičína

Alena Pospíšilová byla jednou z prvních knihovnic, u které si Klára uvědomila, kolik toho mohou lidé od výpůjčních pultů zmoci. Zažila ji nejen jako zaměstnankyni **Městské knihovny Václava Čtvrtka v Jičíně**, ale současně jako dramaturgyni festivalu *Jičín – město pohádky*. Když odešla do důchodu, opět Kláru oslovila, tentokrát za neprofesionální **Knihovnu Antonína Bocha Libošovice**. Vymyslela totiž smělý plán vystavit kresby Lukáše Fibricha z knihy *H.U.S.* na loveckém zámečku Humprecht a následně tamtéž uspořádat besedy s jičínskými žáky. Výstava se po létě přestěhovala do **Knihovny Kopidlno** a od té doby je stále na cestách za čtenáři.

Jičínská knihovna žije dál a přichází s novými nápady. Třeba se čtenářským skřítkem Čtipískem,

K. Smolíková ve čtenářském klubu v MěK v Meziměstí

kterého ztvárnila ilustrátorka Markéta Vydrová. Není jen maskotem, ale aktivně s dětmi komunikuje na webu i sociálních sítích.

Z neprofesionálních knihoven tohoto pohádkového kraje nám v paměti utkvěla **Obecní knihovna Potštejn** či **Obecní knihovna Předměřice nad Labem**, byť slovo „neprofesionální" není dobře zvolené. Patnáct hodin úvazku o profesionalitě nerozhoduje. Velmi často se naopak stává, že je práce v knihovně podceňována a časově bagatelizována, což zvětšuje tlak na to přidat nebohému knihovníkovi další „důležitější" pracovní úkoly.

Knihovny ve stylu zapomenuté elegance

Městská knihovna v Náchodě překvapí návštěvníka neznalého poměrů hned několikrát. Klára kupříkladu čekala pod lokací nazvanou Kamenice nějaký odlehlý kout města, ne hlavní pěší zónu, kam je autu, byť plnému knih a rekvizit, vjezd zakázán. V domě, ve kterém knihovna sídlí, se v patře nacházel byt továrníka Cyrila Bartoně a mnohé z původního vybavení zůstalo stále zachováno. Přízemí, podobně jako v nedaleké **Městské knihovně Komenského v Novém Městě nad Metují**, se do ulice otevírá velkými prosklenými výlohami, za kterými kolemjdoucí vidí elegantní knihovní regály z tmavého dřeva. Vlní se a důstojně k sobě zvou čtenáře. Akční knihovníci uvnitř však již dávno žijí v jiném rytmu.

Ať už se nám vybaví zapálená ředitelka náchodské knihovny Ivana Votavová, zvídavá ředitelka novoměstské knihovny Lada Všetičková či usměvavá vedoucí **Městské knihovny v Nové Pace** Stanislava Benešová, vždy vidíme tváře žen, které myslí dopředu, mají vize a přemýšlí o knihovnách pro budoucnost.

S knížkou v pohodě

Předepsaný rozsah už se pozvolna naplnil a na našem listu stále zbývají zajímavá místa. Snad nám knihovníci z navštívených, leč už nezmíněných knihoven odpustí. Připomenout však ještě musíme festival *S knížkou v pohodě*, který již třikrát pořádala **Městská knihovna v Rychnově nad Kněžnou**. Organizátorům se pokaždé podařilo sestavit pestrý program dílen a setkání s autory pro několik stovek dětí a aktivně vtáhnout do akce také hned několik nakladatelství. Tento druh spolupráce mezi knihovnou a nakladatelem, kdysi tak hojný, ustoupil v posledních letech do pozadí. Znásobilo se množství každoročně vydávaných knih i vzrostl počet nakladatelských domů, které často doslova chrlí jeden titul za druhým a na nic jiného nemají čas.

J. W. Procházka před MěK Dobruška jako „poutač" na diskusní pořad Jak se píše ve dvou?

V nedaleké Dobrušce žádný návštěvník nevynechá prohlídku sochy Františka Ladislava Heka-Věka, románového hrdiny stejnojmenné pentalogie Aloise Jiráska. I my jsme u ní v rámci cesty do **Městské knihovny Dobruška** zavzpomínali. Zápas o knihy je zároveň zápasem o další čtenáře, o jazyk, o kultivaci našich myšlenek i strukturu našich snů. Někdy mohou mít knihovníci oprávněně pocit, že na tento olbřímí úkol zbyli sami. Ještěže v knihovnách Královéhradeckého kraje stále převládá nadšení a odhodlání. Neztraťte je!

JIŘÍ W. PROCHÁZKA
jirka.walker28@gmail.com
KLÁRA SMOLÍKOVÁ
klara.smolikova@tiscali.cz

Foto: archiv autorů

Ze světa

Zdroje jsou dostupné v Knihovně knihovnické literatury Národní knihovny ČR.

Europeana, evropská digitální knihovna, archiv a muzeum, v současnosti zabezpečuje bezplatný online přístup téměř k 60 milionům digitalizovaných objektů. Příležitost zapojit se do jejího budování dala Slovákům Slovenská národní knihovna už v roce 2013. Během šesti dnů bylo v Bratislavě, Košicích a Martině zaznamenáno více než 1200 předmětů od 150 přispěvatelů, což dnes představuje absolutní většinu záznamů uchovaných v archivu *Europeany 1914–1918* (*E1914–18*), které pocházejí ze Slovenska. V rámci projektu *E1914–18* byly na jedno místo sebrány volně přístupné prameny související s první světovou válkou. Cílem je shromáždit, zdigitalizovat a prostřednictvím internetu zprostředkovat pohled na dosud nepublikované a do muzejních fondů nikdy nezařazené fotografie, pohlednice, dopisy, osobní kroniky, mapy, letáky, plakáty, zbraně, vyznamenání i filmové nahrávky zaznamenávající každodenní život vojáků i civilistů. Počet militarií zdigitalizovaných v rámci sběrných dní na Slovensku je nápadně větší než počet ucelených vzpomínek převyprávěných žijícími příbuznými. Mnoho autentických svědectví se ztratilo v čase a o další se veteráni po válce nebyli ochotni podělit s nejbližšími. Ukázky shromážděné v archivu *E1914–18* dokládají, že pohled na světovou válku se v různých regionech Evropy výrazně odlišuje. Britové např. hleděli na svět před rokem 1914 s nostalgií a válku považovali za počátek katastrof 20. století. Dnes na ni vzpomínají s důrazem na projevení úcty padlým vojákům. Naproti tomu slovenská historiografie interpretuje válku jako rozhodující zlom v zápase Slováků za národní samostatnost a tragický osud 70 000 Slováků, kteří se z války nevrátili, překrývá na hodinách dějepisu příběh se šťastným koncem a vznikem samostatného Československa.

(Knižnica – ročník 20, číslo 2, 2019, s. 3–14)

Diabetes tvoří nejčastější onemocnění v našem století a veřejné knihovny mohou hrát významnou roli při vzdělávání diabetických pacientů. Zajímavý průzkum proběhl v Íránu – 48 diabetiků s vazbou na veřejnou knihovnu prošlo školením zdravotní gramotnosti ve své knihovně a úroveň práce s informacemi se u nich značně zvýšila. Íránská vláda učinila závěr, že jedním z úkolů veřejných knihoven je výuka občanů v oblasti zdravotní gramotnosti. Zdravotní výchova je jednou z metod, která může vést ke změně životního stylu a pomoci komunitám činit rozhodnutí, která jsou účinná při získávání a udržování zdraví. Tento styl vzdělávání lze realizovat prostřednictvím veřejných knihoven, které jsou nezastupitelným místem pro přístup k informacím a jsou vázány na vzdělávání v komunitě. Zjištění z íránského průzkumu naznačují, že v komunitách s vysokou úrovní gramotnosti v oblasti veřejného zdraví jsou lidé živější, zdravější a dynamičtější. Proto budou vynakládány finanční prostředky na prevenci a na vzdělávání v knihovnách v oblasti zdravotní gramotnosti.

(IFLA Journal – Volume 45, Number 3, October 2019, s. 216–223)

Každé úterý se v Městské knihovně v Reutlingenu v rámci interkulturního týdne pořádá akce s názvem *Živá knihovna*. Živé knihy jsou v tomto případě lidé z šesti zemí (Alžírsko, Čína, Pobřeží slonoviny, Rusko, Vietnam, Sýrie). Issam ze Sýrie žije se svým bratrancem v Reutlingenu a celá jeho rodina žije v Damašku v Sýrii. Mluví výborně německy a pracuje pro časopis RT Journal International. Salima uprchla z Alžírska. Vypráví o válečných hrůzách, srovnává muže z Alžírska s německými muži. Je zapojena do vzdělávací sítě pro muslimské ženy a je členkou Mezinárodní islámské komunity. Thi Anh-Dung utekla jako třináctiletá z Vietnamu, pracuje jako tlumočnice a překladatelka. Galina přišla do Německa v roce 1995 jako jeden z prvních židovsko-ruských kontingentních uprchlíků. Kafalo z Pobřeží slonoviny pochází z velmi odlišné venkovské kultury, dnes pracuje v Německu jako specializovaný promotér pro mezinárodní vzdělávací partnerství. Mnoho „živých knih" nežije v uzavřené komunitě, jsou otevření a ochotní zapojit se do společnosti. I manželský pár z Číny má mnoho dobrovolnických závazků a jejich příspěvek na téma čínského psaní, poezie a kultury je precizně připraven. Blíží se konec setkání a nikdo z návštěvníků Městské knihovny v Reutlingenu nepospíchá domů…

(BuB Forum Bibliothek und Information – Jahrgang 71, Nr. 7, 2019, s. 396–397)

Připravil **ROMAN GIEBISCH**

Před 50 lety, **2. 2. 1970**, zemřel **Bertrand Russell** (* 1872), britský matematik, logik, filozof a spisovatel, nositel Nobelovy ceny za literaturu (1950).

Před 200 lety, **4. 2. 1820**, se narodila největší česká spisovatelka **Božena Němcová** († 1862; datum narození je ovšem nejisté), autorka *Babičky* a mnoha dalších děl (např. *Pohorská vesnice*, *V zámku a v podzámčí*, *Divá Bára*, *Karla*, *Chudí lidé*, *Chyže pod horami*, *Pan učitel*), pohádek i oceňované rozsáhlé korespondence.

Před 120 lety, **4. 2. 1900**, se narodil **Jacques Prévert** († 1977), francouzský básník, scenárista, režisér a výtvarník, autor sbírky *Slova*.

Před 125 lety, **6. 2. 1895**, se narodil český spisovatel, dramatik a publicista **Ferdinand Peroutka** († 1978), autor monumentálního díla *Budování státu*, ale i románů *Oblak a valčík* nebo *Pozdější život Panny*; od roku 1948 žil v exilu v Anglii a později v USA.

Před 115 lety, **6. 2. 1905**, se narodil **Jan Werich** († 1980), český herec, dramatik, spisovatel a scenárista; působil v Osvobozeném divadle (1926 až 1938) v proslulé dvojici V+W s Jiřím Voskovcem, s nímž napsal řadu her (*Vest pocket revue*, *Golem*, *Balada z hadrů*, *Těžká Barbora* a další) a hrál s ním v několika filmech (*Hej rup*, *Svět patří nám* aj.); po válce působil mj. v Divadle ABC (ve dvojici s Miroslavem Horníčkem), hrál v řadě filmů (*Až přijde kocour*, *Císařův pekař a pekařův císař*, *Byl jednou jeden král*, seriál *Pan Tau* aj.) a vydal několik dalších knih (*Fimfárum*, *Falstaffovo babí léto* aj.); knižně vyšla i jeho obsáhlá korespondence s Jiřím Voskovcem, který žil od roku 1950 v USA.

Před 130 lety, **10. 2. 1890**, se narodil ruský básník, prozaik a překladatel **Boris Pasternak** († 1960), který patří k největším ruským básníkům 20. století. Jeho sbírka *Sestra má – život* (1917) je jednou z nejvlivnějších v ruské poezii vůbec. V češtině vyšel nejobsáhlejší výbor z Pasternakovy poezie pod názvem *Hvězdný déšť*. Velký výbor z próz vyšel ve svazku *Vzdušné tratě* (obsahuje mj. novelu *Malá Luversová* a autobiografický *Glejt*). Básník se nezapře ani ve svých prózách. Pasternak žil ve složité době, jeho modernistická, subjektivní, lyrická, filozofická poezie se těžko snášela s doktrínou socialistického realismu v porevolučním Rusku. Autor však přesto Rusko neopustil. V těžkých 30. a 40. letech, kdy možnost publikování jeho básní byla omezená, ne-li nemožná, se věnoval překladům Shakespeara, Goetha, Rilka či Verlaina. Dlouhá léta pracoval na svém vrcholném díle, románu *Doktor Živago*, v němž na osudu hrdiny, lékaře a básníka Jurije Živaga, zachytil nelehký osud ruské inteligence v časech revoluce a občanské války, aniž by však akcentoval jen politický (a vůči revoluci nesouhlasný) podtón díla – v románu jde především o básnické zachycení duše zmítané v rozkolech tragické doby, jež tu symbolizuje i hrdinova láska ke dvěma ženám (věrná manželka Toňa a milenka-múza Lara). Román takového ražení a názoru na svět neměl v Sovětském svazu šanci na publikování. Pasternak jej vydal v roce 1957 v Itálii, čímž proti sobě rozpoutal štvavou, nenávistnou kampaň, která přerostla až v hysterii o rok později, kdy mu byla udělena Nobelova cena za literaturu – oficiální sovětská místa to chápala jako politickou provokaci, Pasternak byl vyloučen ze svazu spisovatelů a byl nakonec donucen Nobelovy ceny se vzdát (až v roce 1987 ji přijal jeho syn). Popularitu díla ve světě podnítila i hollywoodsky přizpůsobená filmová verze režiséra Davida Leana z roku 1965.

Před 370 lety, **11. 2. 1650**, zemřel francouzský filozof, matematik, fyzik a spisovatel **René Descartes** (* 1596), z jehož děl je nejznámější *Rozprava o metodě* a výrok „Myslím, tedy jsem".

Před 160 lety, **21. 2. 1860**, se narodil český spisovatel **Karel Matěj Čapek-Chod** († 1927), autor naturalistických románů *Turbína*, *Jindrové* a dalších.

Před 75 lety, **23. 2. 1945**, zemřel ruský spisovatel **Alexej Nikolajevič Tolstoj** (* 1883), autor historického románu *Petr I.* či třídílné románové epopeje *Křížová cesta*.

Před 190 lety, **24. 2. 1830**, se narodila česká spisovatelka **Karolina Světlá** († 1899), zakladatelka českého románu, představitelka májovců i ženské emancipace, autorka románů *Kříž u potoka*, *Nemodlenec*, *Vesnický román*, *Frantina* a *Kantůrčice*.

Portréty archiv autora

Sestavil **MILAN VALDEN**

První knihovní zákon – 100 let: Královéhradecký kraj s. 29–34

← Nádražní restaurace v Malých Svatoňovicích je spojena se založením prvního čtenářského spolku v obci v roce 1880 (budova napravo)

↑ V roce 1935 byla v každé třídě měšťanské školy v Malých Svatoňovicích zavedena dětská čítárna; tahle praxe přetrvávala i v 50. letech (foto z roku 1957)

Foto: archiv Místní knihovny Malé Svatoňovice

← Knihovna v Úhlejově byla spolu s tehdejším místním národním výborem umístěna v obecním domku, který prošel v roce 1926 rekonstrukcí; v roce 1959 však došlo ke zřícení jeho střechy (lomenice) a zničení staré dokumentace o činnosti knihovny; k opravě nedošlo ani během zimních měsíců…

Foto: archiv Místní knihovny Úhlejov

↑ Riegrova čítárna ve Dvoře Králové nad Labem byla umístěna v hasičské zbrojnici v letech 1903–1936, kdy došlo k jejímu připojení k městské veřejné knihovně v Tylově ulici

Foto: archiv MěK Slavoj ve Dvoře Králové nad Labem

↑ Knihovnice Anna Rybová v Městské veřejné knihovně v Hradci Králové v domě U Špuláků

↑ Husova veřejná knihovna v Novém Hradci Králové vznikla sloučením spolkových knihoven v obci (stav po roce 1913) *Foto: archiv Knihovny města Hradce Králové*

© Renáta Fučíková 2019

Březen měsíc čtenářů

BŘEZEN MĚSÍC ČTENÁŘŮ 3

skip